

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA
magisterské štúdium
2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Pavol Majerech

**Osobnosť vychovávateľa, jeho postavenie a kompetencia v podmienkach
výkonu trestu odňatia slobody**

Praha 2012

Vedúca diplomovej práce: PhDr. Eva ŽIVČICOVÁ, PhD.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master Studies
2010 - 2012

DIPLOMA THESIS

Pavol Majerech

**The coach, qualification and authorization in environment of
prison sentence**

Prague 2012

Thesis Work Supervisor: PhDr. Eva ŽIVČICOVÁ, PhD.

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená diplomová práca je mojim pôvodným autorským dielom, ktoré som vpracoval samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovávaní čerpal, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúre.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitetnej knižnici.

V Prahe, dňa

Pavol Majerech

Pod'akovanie

Touto cestou sa chcem pod'akovať všetkým, ktorí prispeli k možnosti vypracovať túto diplomovú prácu. Rodine za vytvorené zázemie, pedagógom v ústave na výkon trestu odňatia slobody a výkonu väzby v Ilave a ďalšiemu väzenskému personálu za ochotu pomáhať pri realizácii prieskumu diplomovej práce, pretože všetci sa významne podieľali na jej vzniku . Osobitne sa chcem pod'akovať PhDr. Eve ŽIVČICOVEJ, PhD. , ktorá so mnou prácu konzultovala a svojím prístupom ma pri práci viedla a pozitívne motivovala.

Bc. Pavol Majerech

ANOTÁCIA

Hlavnou témou diplomovej práce je vyjadrenie osobnosti vychovávateľa, jeho statusu a vplyvu na úroveň vzájomných vzťahov medzi vychovávateľom a odsúdenými v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody a uplatňovanie jeho kompetencií, autority a disciplíny v týchto podmienkach.

Kľúčové slová:

Osobnosť, osobnosť vychovávateľa, kompetencie, autorita, disciplína, výkon trestu odňatia slobody.

Annotation

The goal of the thesis is to lay out status and impact of coach in environment of prison sentence. We aim at building relationship between coach and convict. Separate chapters deal with practical application of authorization the coach is entitled towards in the environment.

Keywords:

person, coach, qualification, authorization, law, conducting prison sentence

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČASŤ	
1. Osobnosť vychovávateľa vo výchovnom procese.....	11
1.1 Osobnosť vychovávateľa v podmienkach ústavu na výkon trestu OS.....	14
1.1.1 Postavenie vychovávateľa a utváranie jeho authority.....	15
1.2 Štýly výchovy	19
1.2.1 Vytváranie klímy vo výchovnom kolektíve	22
2. Vychovávateľ a pedagogické kompetencie	24
2.1 Kompetencie a povinnosti vychovávateľa v podmienkach VTOS.....	26
3. Disciplína	33
3.1 Disciplína a Autorita	35
3.1.1 Výchova k disciplíne v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody.....	37
3.1.2 Režim – forma uplatňovania disciplíny.....	41
4. Diferenciácia odsúdených.....	43
4.1 Vnútoraná diferenciácia – diferenciačné skupiny	44
4.1.1 Formy a možnosti zaobchádzania s odsúdenými v počas výkonu trestu OS	47
EMPIRICKÁ ČASŤ	
5. Cieľ prieskumu a stanovenie hypotéz.....	50
5.1 Rozdelenie a charakteristika prieskumného súboru.....	51
5.1.1 Charakteristika prieskumného súboru vychovávateľov.....	51
5.1.2 Charakteristika prieskumného súboru odsúdených označeného ako skupina X.....	52
5.1.3. Charakteristika prieskumného súboru odsúdených označeného ako skupina Y.....	53
5.2 Metodika a metódy prieskumu.....	55
5.3 Analýza výsledkov prieskumu.....	58
5.3.1 Rozbor výsledkov získaných z dotazníka pre vychovávateľov.....	58
5.3.2. Rozbor výsledkov získaných z dotazníka pre odsúdených.....	65
5.3.3 Rozbor údajov získaných štúdiom obsahu textových dokumentov.....	71
5.4 Diskusia	75
5.5 Odporúčania pre pedagogickú prax.....	77
6. Záver	79
Zoznam použitej literatúry a bibliografické odkazy	81
Zoznam tabuliek	
Zoznam príloh.....	85

Motto :

„Keď sa Yen - Ho chystal prevziať povinnosti vychovávateľa dediča po Lingovi, vojvodovi z Wei, prišiel si k Ch'u – Po – Yu po radu.

- Musím sa venovať človeku, povedal, ktorý je zvrhlejší a zločineckej náture*
- Ako mám pôsobiť na takého človeka ?*
- Prvá vec , ktorú musíš urobiť, povedal Ch'u – Po – Yu, nie je polepšiť jeho, ale musíš zlepšiť seba.“*

taoistická povesť

Úvod

Odborná pripravenosť vychovávateľa na prácu v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody sa výrazne premieta do kvality plnenia služobných povinností, do zamestnaneckej spokojnosti a zásad profesionálnej etiky. Výkon a správanie vychovávateľa, množstvo a kvalita osvojených poznatkov a natrénovaných zručností i pohotovosť v konaní závisí od jeho schopností, duševných spôsobilostí vykonávať túto náročnú profesiu. Je dôležité, aby status a osobná autorita vychovávateľa neboli založené na nátlaku, ale aby odrážali pozitívny vzťah k vychovávaným osobám a zahŕňali dostatočný potenciál poznatkov z rôznych vedných disciplín a ich adekvátne uplatňovanie. Preto v procese výkonu trestu, prevýchovy a resocializácie má vychovávateľ, jeho osobnosť postavenie kompetencie a autorita nezastupiteľné miesto. Výkon trestu odňatia slobody je pre odsúdených náročným životným obdobím, obrovskou psychickou záťažou, pretože sa zásadne menia ich životné podmienky. Dochádza k prerušeniu väzieb s príbuznými, priateľmi a je tiež prerušený kontakt s občianskym prostredím. Dochádza k strate slobody a obmedzeniu osobných práv.

V ústavoch na výkon trestu odňatia slobody pracuje vychovávateľ v špecifických podmienkach, v ktorých pri svojej práci prichádza do styku s osobami rôzneho veku, profesie, vzdelania, mentálnej úrovne a morálky. Preto sa pri vykonávaní tejto práce od neho vyžaduje okrem vysokej odbornej pripravenosti, profesionálneho prístupu k odsúdeným a sebaovládania, aby bol synonymom vysokého statusu, autority, ktoré sa premietnu vo vedomí vychovávaných a tí budú akceptovať vyžadovanie disciplíny, ktorá je nevyhnutná pre plnenie účelu výkonu trestu odňatia slobody a tým naplňať ciele idúce v súlade s potrebami spoločnosti, teda aj umožniť odsúdeným zvýšiť si šancu na spoločenskú reintegráciu a po prepustení na slobodu viesť riadny život občana. Upevňovanie disciplíny v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, dodržiavanie noriem a pravidiel patrí k základným činnostiam odsúdeného.

Na dosiahnutie disciplíny má vychovávateľ možnosť využívať kompetencie, akými je majmä disciplinárna právomoc, ktorou môže obmedziť niektoré práva odsúdených. Je nevyhnutné, aby vychovávateľ pri uplatňovaní svojej disciplinárnej právomoci v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody postupoval vždy v súlade so zákonom a platnými predpismi, svoje kompetencie využíval spravodlivo, citlivo a uvážene, čím sa zvýši jeho status a osobná autorita. Iba v tom prípade môžu mať aj represívne opatrenia pozitívny výchovný účinok.

V našej diplomovej práci chceme načrtnúť obraz o sociálnej skupine odsúdených v ústave na výkon trestu odňatia slobody v Ilave, zaradených v strednom a maximálnom stupni stráženia a zistiť ako v nich odsúdení vnímajú osobnosť vychovávateľa, jeho status a autoritu a ako dodržiavajú normy ústavného poriadku, režim a vyžadovanie disciplíny vo výkone trestu. Poznanie osobnosti vychovávateľa nám poslúži ku sklbeniu teoretických poznatkov o osobnosti vychovávateľa jeho autorite a vyžadovaní disciplíny od odsúdených s jeho skutočnou činnosťou vo výchovnej realite v podmienkach ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Chceme tiež postrehnúť určité rozdiely v prístupe odsúdených k plneniu si svojich povinností, dodržiavaniu noriem ústavného poriadku v týchto skupinách ako aj rozdiely v prístupe odsúdených k vychovávateľom, vo vnímaní a rešpektovaní ich autority a v ochote spolupracovať pri plnení požiadaviek vychovávateľov. Táto práca má obohatiť spoločnosť o komplexnejší pohľad na problematiku výchovnej reality v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody, na osobnosť vychovávateľa, jeho postavenie a autoritu, vzájomné vzťahy medzi ním a odsúdenými a na uplatňovanie kompetencií, najmä disciplinárnej právomoci, čo by malo viesť k skvalitneniu tejto náročnej výchovnej práce.

1. Osobnosť vychovávateľa vo výchovnom procese

V slovenčine pojem „osobnosť“ označuje predovšetkým individualitu človeka s vyhranenými duševnými vlastnosťami a súhrn týchto vlastností. Koncepciou osobnosti sa zaoberá mnoho vedných disciplín a je chápaná a interpretovaná z mnohých hľadísk. Poznáme napríklad behaviorálne, interpersonálne, psychosociálne, psychoanalytické, holistické, fenomenologické a iné teórie osobnosti.

Každý človek žije v konkrétnom prírodnom a spoločenskom prostredí, ktoré ho ovplyvňuje, reguluje, rozvíja, obmedzuje i utvára. Na utváraní osobnosti človeka sa podieľajú vnútorné i vonkajšie činitele (dedičnosť, prostredie, výchova).

Z pedagogického hľadiska je podľa Šveca (1995 s.140) osobnosť „biogénne, psychogénne a sociogénne determinovaná a integrovaná a výchovou rozvíjaná celistvá osobitosť ľudskej individuality“. Môžeme súhlasiť s tvrdením B. Kosovej (2000 s.10) , že zdroj aktivity osobnosti je v jej vnútri. Opierajúc sa o definíciu (Helus 1982 s.136) tvrdí, že osobnosťou je „človek, ktorý je subjektom, to znamená, že spoluvytvára svet, v ktorom a ktorým sa sám ďalej spätne rozvíja“. Ďalej hovorí, že osobnosť je subjektom vlastnej aktivity a môže riadiť seba samu. Podľa B. Kosovej osobnosť je teda

- osobitosť ľudskej individuality
- dynamický zdroj vlastnej existencie
- autoregulujúci sa subjekt

Toto chápanie osobnosti nedefinuje osobnosť cez vysokú mieru rozvoja jej jednotlivých kvalít, teda týka sa tak vysoko vyspelej osobnosti, ako aj priemernej alebo narušenej. Z toho vyplýva, že osobnosťou je tak dospelý, ako aj dieťa, tak vynikajúci, ako aj slabý žiak. L. Višňovský v práci Základy školskej pedagogiky (s.58) uvádza, že osobnosť z hľadiska výchovy je subjektom v bipolárnom procese.

„ Určiť miesto **vychovávateľa** medzi výchovnými činiteľmi je mimoriadne závažné. Nie každý spĺňa požadované predpoklady.

Vychovávateľom sa môže stať len osobnosť s náležitými vedomosťami, s kladnými osobnostnými, morálnymi vlastnosťami, s dôstojným osobným životom a správaním. Osobitne to má byť človek s pozitívnym

vzťahom k deťom, k mládeži a vychovávateľskej práci.“ (Višňovský L.- Kačáni V. a kol. s.71) „ Základom prípravy toho, kto je nositeľom zámerného výchovného účelového pôsobenia, je medzi iným osvojenie si príslušnej zásoby pedagogických, psychologických

a sociologických znalostí. Ďalej sú tiež potrebné vedomosti a spôsobilosti, ktoré umožňujú vypracovať diagnózu alebo aspoň správne interpretovať diagnostické predpoklady, ktoré zhromaždil psychológ. Pochopiteľne, akokoľvek sú nutné vedomosti a spôsobilosti tohto druhu, nemôžu vychovávateľovi stačiť. Okrem toho by sa mal dobre vyznať v rôznych technikách a metódach individuálneho pôsobenia, spoločenskej interakcie a kolektívnych činností. Pretože výchova ako funkcia nadradených sociálnych systémov a s nimi spojených konštelácií systémov vyjadruje záujmy širších sociálnych skupín, musí si vychovávateľ osvojiť aj systém etických noriem. S ohľadom na to i s ohľadom na špecifickú povahu výchovného pôsobenia je treba povedať, že i keď uvedené vedomosti a spôsobilosti sú pre úspech a efektívnosť výchovnej práce mimoriadne dôležité, najdôležitejšie a rozhodujúce, zvlášť pre resocializačnú výchovu je vytvorenie správnych postojov a správneho charakteru.“

(Czapow C., Jedlewski S. 1981,s.208)

L. Višňovský v práci Základy školskej pedagogiky (s.72) uvádza, že vychovávateľ má byť predovšetkým výchovnou autoritou. Za takúto autoritu sa vychovávateľ pokladá vtedy, keď dokáže účinne ovplyvňovať jednotlivcov i skupiny. Najdôležitejšími predpokladmi autority je podľa neho konštruktívna, organizátorská, komunikatívna a diagnostická činnosť. Konštruktívna činnosť zahŕňa úlohy spojené s obsahovou stránkou procesu výchovy. Vychovávateľ, ktorý má dostatočné odborné, pedagogicko-psychologické i špeciálne vedomosti, je spôsobilý konať konštruktívne.

Organizátorská oblasť činnosti predstavuje sústavu zručností zabezpečujúcich nevyhnutnú aktivitu, koordináciu a spoluprácu s vychovávanými pri organizovaní rozmanitých činností.

Dobry organizátor má požadované odborné vedomosti, ale aj potrebné zručnosti a spôsobilosti neformálneho pôsobenia na druhých. Kvalita vychovávateľovej osobnosti sa prejavuje v **schopnosti komunikácie** s vychovávanými, v schopnosti narábať mimikou tváre, celého tela, rečou a podobne, využívať všetky účinné prostriedky verbálnej i neverbálnej komunikácie.

L. Višňovský (základy školskej pedagogiky, s. 74,75) ďalej rozlišuje **medzi vychovávateľmi rôzne typy osobnosti**. Najčastejšie ide o :

1. **Autoritatívny typ vychovávateľa** – nekompromisne sústreďuje celú právomoc na seba. O všetkom rozhoduje sám bez predchádzajúcej porady, bez ohľadu na záujmy mladých ľudí. Iniciatívu potláča.

2. **Liberálny typ vychovávateľa** – nezasahujúci. Jeho práca sa vyznačuje nezáujmom o zverencov, neusmerňuje ich činnosť. Teda skôr neriadi ako riadi výchovný proces.

3. **Demokratický typ vychovávateľa** – vyznačuje sa schopnosťou vhodne motivovať a usmerňovať činnosť ľudí. Vychovávateľ diskutuje s ľuďmi, zapája ich do rozhodovania a spolu s ostatnými výchovnými pracovníkmi riadi výchovný proces.

Na osobnosť vychovávateľa sú kladené nasledujúce požiadavky E. Višňovský (základy školskej pedagogiky, s. 76)

- v oblasti všeobecnej prípravy, ktorá je výsledkom adekvátneho druhu a typu školského vzdelávania permanentne doplňovaná sebvzdelávaním a výchovou.
- v oblasti špeciálnej prípravy, ktorá zahŕňa potrebné poznatky z pedagogiky, psychológie, teórie výchovy mimo vyučovania, primeranú telesnú zdatnosť a dispozíciu, kultúrnu a filozofickú rozhl'adenosť a pod. Táto príprava sa vnútorne delí na teoretickú a praktickú.
- v oblasti konkrétnej prípravy na výchovnú činnosť, v nej akcentujeme schopnosť vytyčovať primárne výchovné ciele, schopnosť ich realizovať, priebežne diagnostikovať výchovné činnosti a na základe toho korigovať ďalšie výchovné pôsobenie.

Podľa Czapowa (1981,s.208) je „správne využitie vhodných metód vychovávateľom je závislé predovšetkým na jeho *postojoch*, ktoré podmieňujú príslušnú *výchovnú interakciu* medzi ním a jeho zverencami. Metódy, o ktoré tu ide sú určitými formami správania sa vychovávateľa a vyjadrujú aký zaujíma postoj k vychovávanému. Preto vychovávateľ môže využívať tieto metódy tým ľahšie, čím viac jeho postoje k vychovávaným zodpovedajú jeho osobným postojom. Preto má mať vychovávateľ postoje, ktoré sú v súlade s požadovanými výchovnými metódami. Vyžaduje sa, aby vychovávateľ chápal vychovávaného ako osobu schopnú samostatne niečo urobiť a presvedčiť ho, že jeho osamostatnenie a rozvinutie príslušnej sebakontroly je podmienkou ako čo najlepšie zvládnuť úlohy vo výchovnej inštitúcii“.

1.1 Osobnosť vychovávateľa v podmienkach ústavu na výkon trestu odňatia slobody

V podmienkach ústavov na výkon trestu odňatia slobody je vychovávateľ ústrednou postavou, ktorá sústreďuje informácie o odsúdených, pozoruje, sleduje činnosť odsúdených, stanovuje ciele resocializácie, snaží sa o zmenu postojov odsúdených, ich hodnotovej orientácie, formuje interpersonálne vzťahy a klímu vo výchovnom kolektíve, pôsobí preventívne a predovšetkým vždy pozitívne, so zreteľom na splnenie účelu výkonu trestu odňatia slobody. „V týchto podmienkach je pedagogické pôsobenie veľmi náročné najmä preto, že klientelou je takmer vždy pomerne veľká skupina viac či menej narušených jedincov rôzne disponovaných, a to aj napriek kvalitnej diferenciacii odsúdených zaradených do jednotlivých diferenciačných skupín. Klientelu tvoria rôznorodí jedinci napríklad z aspektu intelektu – najväčšiu časť tvoria odsúdení mentálne podpriemerní, málo je intelektovo priemerných, ešte menej intelektovo nadpriemerných. Z hľadiska kvalifikácie, ktorá ako kritérium logicky nadväzuje na predchádzajúce, je to podobné. Väčšinu odsúdených tvoria odsúdení len so základným vzdelaním, odborná kvalifikácia je u menšiny, vysokoškolské vzdelanie je ojedinelé. Vychovávateľ je teda viac či menej zodpovedný za veľkú skupinu nezodpovedných respektíve málo zodpovedných ľudí. Vníma všetky podmienky a okolnosti života odsúdených, koordinuje podnety a vplyvy tak, aby sa naplňal účel výkonu trestu. Toto je možné realizovať iba pedagogickým pôsobením, ktoré je vysoko erudované, systematické, dlhodobé, akceptujúce, zamerané na eliminovanie všetkých negatívnych prejavov, postojov a formovanie pozitívneho správania rešpektujúc individuálne osobitosti a dispozície každého jednotlivca. Od pedagóga si tieto podmienky vyžadujú obrovskú dávku pedagogického optimizmu, trpezlivosti, zhovievavosti, najmä preto, že negatívne prejavy a nedostatky si mnohokrát viac všimame ako úsilie a osobné nasadenie. *„Vychovávateľ v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody pracuje v stresujúcom prostredí, častokrát s nedisciplinovanými, nesebakritickými, manipulatívnymi, ľahkovážnymi a na uspokojovanie vlastných primárnych potrieb zameranými, deštruktívnymi osobami. Mimoriadne ťažké je byť zodpovedným v takýchto podmienkach a zároveň zostať verný optimizmu a pedagogickým zásadám.“* Čavarová(1998,s.7). Zvládne to iba vychovávateľ, ktorý má premyslený systém pedagogickej práce, využíva celú škálu metód, foriem a prostriedkov, v každej situácii, svojím príkladom, každým slovom a gestom pôsobí ako skutočná *autorita*. Vychovávateľ teda nemôže prepadnúť skepse, musí mať dost' elánu,

úprimnosti, sebadisciplíny, a keď treba aj dostatok sebareflexie. Musí pôsobiť ako osobnosť v každej situácii, ako pozitívny príklad a koordinátor výchovných vplyvov, ktorý sa dokáže asertívne presadiť, pedagogicky argumentovať a nedá sa manipulovať.

1.1.1 Postavenie vychovávateľa a vytváranie jeho autority.

Pojem autority má mnohoraký význam. Jeho poňatie a teoretické vymedzenie je v jednotlivých pedagogických systémoch rôznorodé. Kolektív autorov v terminologickom slovníku (Výchova a vzdelávanie dospelých – ANDRAGOGIKA – terminologický a výkladový slovník – 7.zväzok edície s.53) uvádza nasledujúce vysvetlenia pojmu:

-slovo autorita pochádza z lat. auctor – ručiteľ, vzor, príklad, učiteľ, majster, zakladateľ, tvorca, auctoritas – záruka, vážnosť, vážna (vplyvná) osoba, moc, vplyv, angl. authority.

-Rešpektovanie **postavenia učiteľa** a lektora z formálnej stránky a uznanie jeho odbornosti, vedomostí a skúseností ako aj taktu. Osobná autorita vo výchovnovzdelávacom procese vyplýva zo samotnej osobnosti lektora, z osobnostných a uznávaných duševných kvalít, ktoré v určitom smere dosahujú nadpriemernú úroveň. Sú to vlastnosti ako vzdelanosť, skromnosť, ochota pomáhať, schopnosť riadiť prácu na kvalitnej úrovni, vytvárať dobré medzilidské vzťahy a podobne.

-Za faktory vymedzujúce postavenie a hranice medzi autoritou, mocou a vplyvom sa obvykle považujú tieto kritériá (Výchova a vzdelávanie dospelých – ANDRAGOGIKA – terminologický a výkladový slovník – 7.zväzok edície s.53)

- z pozície autority sa príkazy vykonávajú dobrovoľne
- pri moci sa presadzujú i proti odporu
- autorita aj vplyv majú spoločnú črtu – dobrovoľnosť
- legitimita – jej uznaním sa tak autorita ako aj moc stáva povinnosťou

Kolektív autorov v terminologickom slovníku (s.53) ďalej uvádza, že autorita je významným sociálnym činiteľom pôsobiacim v zmysle kontroly a sociálnej integrácie (dezintegrácie) a má veľký vplyv na riadenie ľudí.

Tiež sa v tomto slovníku hovorí, že najprimitívnejšou formou autority je fyzická moc a najvyššou formou je jej spontánnosť, slobodná a dobrovoľná podriadenosť. Rozličné formy donútenia (fyzické, ekonomické) a rozličné formy manipulovania (systém odmien, mzda, prémie, podmienky pracovného postupu) utvárajú spoločenské predpoklady na dosiahnutie konania jednotlivca (mocenské prvky vytvárania autority). Pri podrobnejších

analýzach sa rozlišuje osobná autorita (prirodzená, primárna), funkcionálna autorita (profesionálna) a pozičná autorita (formálna, sekundárna).

Najbežnejšie sa rozlišuje formálna autorita, ktorá vyplýva z pozície lektora – učiteľa. Z určitého postavenia v organizácii či sociálnej štruktúre aj neformálna autorita, ktorá je daná špecifickými vlastnosťami ako sú talent, vzdelanie, kvalifikácia a takt konkrétnej osobnosti.

Podľa A. Vališovej (1998 s.39-40) môže pojem autorita tiež znamenať možnosť riadiť, ovplyvňovať mienku, vzbudzovať rešpekt, mať vplyv na charaktery ľudí, na úrady a štáty, alebo tiež môže znamenať morálnu a duševnú prevahu ale aj nárok na dôveryhodnosť a podrobenie si iných ľudí. V súčasnosti považuje Vališová (1998), za synonymá autority výrazy : *riadenie, dominanciu a kompetenciu*. Ďalej hovorí, že ak niekto disponuje autoritou, je možné uznať jeho postavenie, prevahu a následne sa mu podrobiť. Status a prevaha plynie buď z nazhromaždeného majetku, úradnej pozície, rodu či starobylej slávy alebo je založená na mimoriadnom nadaní, múdrosti, učení, uvážlivosti a podobne.

Výchovné koncepcie súčasnosti počítajú s dobrovoľnosťou a rastom vnútorného presvedčenia. Viac sa spoliehajú na nenásilné podriadenie žiaka vychovávateľovi. Autorita už nemá byť vynucovaná. Iba sa ozývajú varovné hlasy, že nová situácia by nemala dôjsť až do extrému – do anarchie.

G.Petty (1996,s.74) je presvedčený, že dobré vzťahy medzi **edukátorom a edukantom** sú založené vzájomnom rešpekte. Z jeho názoru vyplýva, že **vychovávateľ si jeho zverenci vážia najmä pre jeho schopnosti, osobnostné kvality, vedomosti a profesionalitu.** Vychovávateľ oplývajúci autoritou má v úcte individualitu každého svojho zverenca a váži každú snahu o pozitívnu zmenu. Ďalej je podľa Pettyho nesmierne dôležité uvedomiť si, že vzájomný rešpekt nepramení len z akéhosi všeobecného rešpektu pre kolektív ako celok, ale, že vychovávateľ musí svoj rešpekt dať najavo skutočne každému jednotlivcovi. Môžeme sa tiež plne stotožniť aj s jeho ďalším tvrdením, že prv, ako nejaký vzťah vznikne musí ubehnúť istý čas, pri ktorom vychovávateľ prechádza obvykle dvoma štádiami.

V prvom štádiu dosiahne vychovávateľ určitú moc a pozíciu na základe svojej inštitucionálnej role. Ide o **utváranie formálnej autority**, ktorá je legitímna, daná formálnym statusom , právomocami vyplývajúcimi z funkcie v inštitúcii.

V druhom štádiu ide o **utváranie tzv. osobnej - výchovnej autority**, ktorá vzniká na základe vývoja vzájomných vzťahov medzi vychovávateľom a jeho zverencami.

A. Vališová (1998, s.15) hovorí, že pri utváraní autority vychovávateľa môžeme rozlišovať jej rôzne druhy či typy. Rozlišuje autoritu skutočnú a zdanlivú, pričom pri skutočnej

autorite podriadení prejavujú ústretovosť k jej pokynom a autorita skupiny sa vyznačuje trvalosťou a súdržnosťou aj v krízových situáciách. O zdanlivej autorite hovorí akoby sa vôbec nevytvorila a podriadení sa prejavujú neochotou k spolupráci aj cez existenciu symbolov uznania a nositeľ autority nemá v nich žiadnu oporu. Ďalej rozlišuje autoritu osobnú, pozíčnú a funkčnú, pričom osobná predstavuje prirodzený vplyv prameniáci z vlastností osobnosti, **pozíčná autorita je daná oficiálnym a úradným statusom** a funkčná autorita je získaná plnením očakávaní ostatných – nadriadených, kolegov aj podriadených. Ďalej tiež rozlišuje formálnu a neformálnu autoritu, pričom sa formálna utvára v závislosti od **oficiálneho statusu** a neformálna je založená na ľudských a odborných charakteristikách jedinca so spontánnym vplyvom. Ďalej hovorí o utváraní autority štatutárnej, charizmatickej, odbornej a morálnej. Štatutárnu autoritu charakterizuje v zhode s formálnou a pozíčnou, teda že je vytvorená silou a stupňom zaradenia v hierarchii inštitúcie. Charizmatickú autoritu charakterizuje tak, že jej silu a utváranie ovplyvňuje náš vzťah, vyžarovaná energia, postoje, ktoré zaujímame, naše sebavedomie, komunikačné zručnosti, láskavosť a takt. Jej vytvorenie je podmienené ozajstným a vrelym vzťahom k ľuďom. Odborná autorita sa vytvorí v súvislosti s úrovňou profesijných znalostí a zručností. Morálna autorita sa vytvára poctivým vzťahom k sebe a iným a k svetu. Je reprezentovaná silou charakteru a humanity, ktorá je v človeku. Vhodná kombinácia všetkých druhov autority sa utvára ako autorita globálna.

Problematike utvárania statusu vychovávateľa v zmysle formálnej i osobnej autority sme sa bližšie venovali v nižších častiach tejto práce.

Ako sme už vyššie naznačili, nemôže vychovávateľ od svojich zverencov očakávať, že si ho ihneď pri prvom stretnutí obľúbia. Tieto slová G. Petty(1996,s.76) ďalej sám rozvíja o názor, že či už sa to vychovávateľovi páči alebo nie, musí pri utváraní vzájomných vzťahov so svojimi zverencami **začínať formálne**, vychádzajúc zo svojho legitímneho sociálneho statusu. Zo svojho postavenia má právo na poslušnosť svojich zverencov v otázkach práce a správania sa. Využívanie formálnej autority podľa neho závisí na podmienkach, v ktorých vychovávateľ pracuje. Aby jeho zverenci začali uznávať jeho autoritu, musí ju uplatňovať s istotou, lebo nikdy **nedostane druhú šancu urobiť prvý dojem**. Využívajúc moci plynúcej z formálneho statusu by sa vychovávateľ mal snažiť pôsobiť sebavedome, kľudne a budiť dojem, že je pánom situácie najmä vtedy, ak to nie je celkom pravda. Vo svojich jednaniach má byť dôrazný a vyrovnaný. B. Kosová (2000,s.95)tiež rozlišuje formálnu a neformálnu autoritu. Formálna autorita plynie z hierarchie sociálneho postavenia, teda z vychovávateľovej roly. Preto by ju mal sebaisto

uplatňovať verbálne i neverbálne, napríklad sebavedomím hlasom, krokom, držaním tela, vydávaním pokynov, s istotou, nedajúc najavo, že ho žiak vyviedol z miery.

Formálnu autoritu treba uplatňovať okamžite od začiatku práce so žiakmi.

B. Kosová(2000) opierajúc sa o G. Pettyho (1996,s.78) ďalej uvádza, že sa účinnosť učiteľových pokynov nezvýši tým, že sa rozkričí, rozhnevá, ale skôr dodržiavaním nasledujúcich zásad :

T – tesná blízkosť (vstup do osobného priestoru žiaka)

O – očný kontakt (dívať sa priamo do očí)

P – položenie otázky (vhodná otázka je lepšia ako urobiť prednášku)

Neformálna - výchovná autorita podľa nej vychádza zo samotnej osobnosti vychovávateľa. Je to slobodné uznanie prevahy osobnosti v niektorej významnej oblasti a pozitívne hodnotenie jej nositeľa žiakmi.

Najvýznamnejším faktorom je podľa Kosovej, ďalej sa opierajúc o Pettyho názor, vlastne skutočné prejavovanie záujmu o prácu žiakov, o ich záujmy a individualitu bez toho, aby sa učiteľ snažil byť jedným z nich. Napr.:

- oslovovať žiakov menom, zdvorilo poprosiť, poďakovať
- poznať podrobne každého žiaka, individuálne s ním komunikovať, zaujímať sa o jeho pocity, názory, záujmy
- oceňovať osobné príspevky žiaka, snahu učiť sa, nikoho nezosmiešňovať
- stanoviť jasné pravidlá a dôsledne ich dodržiavať
- profesionálne pristupovať k svojej práci, dobre sa pripraviť, včasne prichádzať aj končiť
- disponovať trpezlivosťou, kludom, humorom

Pri budovaní osobnej autority nejde o to, snažiť sa nadviazať so žiakom veľmi dôverný vzťah. Žiaci nepotrebujú dôverníka, tých majú medzi rovesníkmi, ale niekoho, kto sa o nich naozaj zaujíma a pomôže, ak nevedia ako ďalej.

Druhá fáza vývoja vzťahov medzi vychovávateľom a jeho zverencami podľa G.Pettyho(1996,s.78) predstavuje pozvoľný prechod od autority formálnej k autorite osobnej. Vychovávateľ, ktorý už s úspechom vládne formálnou autoritou a má určité pedagogické schopnosti si postupne získa úctu svojich zverencov. Časom sa tento vzťah premení a bude vychádzať z osobností. Zdrojom vychovávateľovej moci sa stane túžba jeho žiakov vyhovieť jeho požiadavkám a vytvárať si vlastnú predstavu o sebe prostredníctvom jeho uznania – vychovávateľ si tak vytvorí osobnú autoritu. Ak nevznikne **pozitívny vzťah medzi vychovávateľom a jeho žiakmi**, vytvorí sa

„psychologická bariéra“, ktorá žiakom zabráni, aby sa zúčastňovali na diskusiách, kládli otázky alebo žiadali vychovávateľa o pomoc.

Czapow(1981,s.208)vyjadruje presvedčenie, že **vychovávateľ sa musí okrem toho snažiť o vytvorenie uvedomelej disciplíny** a spontánnej aktivity vychovávaného jedinca. Taktiež musí klásť dôraz viac na podporovanie a vytváranie podmienok k spontánnym reakciám, než na vytváranie nátlaku. Vedúcim motívom teda nie je absolútne podriadenie sa zverenca, ale jeho zapojenie do spolupráce v spoločensky konštruktívnej organizácii, ktorá určuje povahu úloh svojich členov a rozsah ich spoločenskej zodpovednosti. Aby sa vychovávateľ mohol stať prirodzeným vodcom, je treba, aby členovia skupiny mali možnosť poznať jeho osobné hodnoty a uznali jeho vedúcu rolu. Možnosť stať sa **súčasne prirodzeným i formálnym vodcom** – autoritou nezávisí len na osobnostných vlastnostiach vychovávateľa, ale aj na jeho sociálnom postavení v danej skupine, v inštitúcii, v určitej spoločnosti. Čím je toto postavenie vyššie, tým je väčšia pravdepodobnosť získania výchovne dôležitej authority

1.2 Štýly výchovy

Podľa A. Vališovej (1998,s.83) mnohé zistenia vzťahujúce sa k jednaniu vychovávateľa nás vedú k myšlienke, že možno hľadať **prepojenie štýlu výchovy a osobnosti vychovávateľa**. Vzťah vychovávateľa k žiakovi je vlastne funkciou jeho osobnosti, je podmienený predovšetkým jeho sebakoncepciou, vzťahom k sebe samému. To znamená, že „vychovávateľ si svoj vzťah k jednotlivým žiakom utvára hlavne podľa toho, či zistí alebo nezistí tie klady a nedostatky, ktorých si cení alebo ich zavrhuje, ktoré sú mu sympatické alebo nesympatické u seba samého“(Ďurič 1977, s.307). Vališová ďalej hovorí, že možnosť chápať *autoritársky výchovný štýl* ako odraz autoritárskej osobnosti nie je iba obyčajnou špekuláciou podoprenou vonkajšou podobnosťou oboch konceptov. Ukázalo sa, že vychovávateľa s vysokým skóre v autoritárstve sú odlišní od ostatných vychovávateľov. Preukázateľne viac preferujú disciplínu a stavajú ju nad ciele výchovy. V ich predstave o roli vychovávateľa je prítomnosť dôležitejšia než u ostatných vychovávateľov aj ich poňatie žiaka je odlišné. Vidia ho viac ako podriadeného, ale silnejšieho, vyzretejšieho a vôbec dokonalejšieho ako ostatní vychovávateľa. Ako ďalej tvrdí Vališová, vychovávateľ so sklonom k autoritárstvu sa častejšie hlási k negatívnym

výrokom o rodičoch žiakov. Podľa Kosovej (2000,s.96-97) pod pojmom „štýl výchovy“ rozumieme spôsob, akým vychovávateľ riadi výchovný proces, aké požiadavky má pritom na žiakov a aký priestor im dáva pre samostatnosť a vlastný rozvoj. Kosová je toho názoru, že je dobré ak vychovávateľ je flexibilný typ a dokáže **meniť svoj štýl vzhľadom na situáciu**, ale najmä smerom k zúčastnenosti detí a k orientácii na ich osobnosť a prežívanie. Uplatnenie toho ktorého štýlu závisí od osobnosti vychovávateľa, od osobností vo výchovnej skupine, ich vyspelosti, od konkrétnej situácie, typu činností a úloh. Niekedy sa stáva, že vychovávateľ na základe svojich daností nedokáže uplatňovať demokratický alebo liberálny štýl, a preto ak chce vychovávať, mal by dobre poznať seba samého.

Kolektív autorov v terminologickom a výkladovom slovníku (Výchova a vzdelávanie dospelých – Andragogika s.53) uvádza, že tak ako môžeme autoritu prisudzovať jednotlivým osobám či sociálnym skupinám, môžeme ju vzťahovať tiež k vedeckým odborom, filozofickým teóriám ale aj k spoločenským inštitúciám“.

Podľa Vališovej (1998,s.39) sa hovorí o autorite vychovávateľa, *o autoritatívnom, autokratickom a autoritárskom štýle výchovy*, o autoritárskej osobnosti, o autoritatívnej pedagogike, o autoritatívnom štýle riadenia. Opierajúc sa o typológiu Maxa Webera (in: Vališová 1998), rozlišuje vodcovskú autoritu, ktorá môže byť skúmaná podľa :

racionálneho, tradičného a charizmatického charakteru. Racionálny sa opiera o rozumové argumenty a dôvody, tradičný sa odvoláva na minulosť, zavedené zvyky a charizmatický charakter znamená schopnosť disponovať zázračnou posvätnou mocou, alebo mať charakteristiky posvätného. Podľa Kosovej (2000 s.94) je autorita učiteľa (vychovávateľa) legitímnou mocou, mocou uplatňovanou v súlade s hodnotami tých, ktorí sú „ovládaní“ im prijateľnou formou, ktorá si získala ich súhlas. Jej výsledkom je rešpekt tých, na ktorých sa legitímna moc uplatňuje. Prijatie autority zvyšuje efektivitu práce vo výchove.

Autoritu učiteľa (vychovávateľa) ďalej podľa Kosovej vytvárajú najmä: spôsob, štýl, akým učiteľ vyjadruje svoje postavenie (status)

Vališová (1998,s.81) opierajúc sa o poňatia autorov (Brophy 1996, Oden 1987, Mednick 1996, Cugmas 1994, Rys 1988) tvrdí, že cez terminologické rozdiely sa rôzni autori zhodujú na týchto troch **typoch štýlu výchovy : autoritársky**

autoritatívny (podľa Rys, 1988,s.41) – **demokratický**

dovoľujúci (liberálny)

Autoritatívni(demokratickí) vychovávatelia sú voči deťom nároční, v konaní pevní a priami a svojou autoritou uplatňujú cez racionálny, pružný a komunikatívny výkon

svoje roly, čo znamená, že svoje požiadavky voči deťom formulujú na vecnom základe a sú ochotní o nich diskutovať. Za rôznych okolností je popísaný pozitívny vplyv autoritatívneho (demokratického) štýlu výchovy na socializáciu problémových študentov (Brophy 1996), seba-percepciu dieťaťa, samostatnosť a schopnosť sebariadenia, vedomia svojej hodnoty (Cugmas 1994), rozvoj sociálnej kompetencie dieťaťa (Oden 1987). Okrem autoritatívneho (demokratického) štýlu, ktorý je považovaný za optimálny, rozlišujeme ešte dva vyššie spomenuté modelové typy považované za extrémne v príklone k autorite či v odklone od autority. Obidva preukázateľne znižujú efekt výchovnej práce. Petr Novotný (1997, s.247) citujúc McClellanda hovorí o dvoch tvárach moci a ďalej tvrdí, že Hrabal (1984, s.49) považuje za „účelné rozlišovať medzi dominantným správaním, ktorého cieľ je totožný s cieľom kolektívnym alebo skupinovým a na druhej strane takýmto dominantným správaním, ktorého cieľ je ovládať iných pre potešenie z tohto ovládania.“ Aj preto sa od autoritatívneho štýlu odlišuje štýl autoritársky. Ako ďalej Vališová hovorí, autoritársky štýl je charakteristický preferenciou absolútnej poslušnosti a snahou cez trestajúci prístup k dieťaťu riadiť jeho konanie. Nedáva priestor k samostatnej aktivite. V konečnom efekte sa stredobodom výchovného pôsobenia stáva vychovávateľ a namiesto pôvodných cieľov nastupuje iba disciplína. Naopak nedostatočné užívanie autority je vyčítané, ako píše Vališová - *dovoľujúcemu* štýlu. Takýto vychovávateľ máva k deťom vrelý vzťah, len málo detí riadi, smeruje a veľmi zriedka trestá. Ako upozorňuje Rys (1988 s.41-42), pod pojmom dovoľujúci štýl alebo (*laissez – faire*) sa môžu skrývať dva rozdielne fenomény:

Môže byť „výrazom negatívnej pedagogiky, t.j. dôvery v imanentnú múdrosť a neovplyvniteľnosť vývojového procesu detí.“

Môže byť „výrazom osobnej učiteľovej rezignácie alebo pracovnej pohodlnosti a nezodpovednosti . Podľa Vališovej (1998), je ďalej dôležité uvedomiť si, že dovoľujúci štýl nie je geometricky presným opakom autoritárskeho výchovného štýlu. Zatiaľ čo autoritárstvo je charakterizované prehnaným lipnutím na autorite, dovoľujúci výchovný štýl nemusí byť rezignáciou na autoritu.

1.2.1 Vytváranie klímy vo výchovnom kolektíve

Tak ako pre učiteľa je pracovným prostredím trieda, škola alebo ďalšie priestory s edukačnými funkciami, kde dochádza k interakcii a komunikácii so žiakmi, tak aj v priestoroch ústavu na výkon trestu odňatia slobody je vychovávateľ v interakcii s odsúdenými. Špecifickosť tejto interakcie je daná prostredím, v ktorom prebieha a je určená požiadavkami na splnenie účelu výkonu trestu, ktorý je zakotvený v zákone. To znamená, že to, čo sa odohráva a uskutočňuje v interakcii a komunikácii vychovávateľov a odsúdených do značnej miery podlieha pravidlám vymedzujúcim správanie odsúdených, ale aj správanie vychovávateľov (správanie sa v zmysle ZVTOS, PVTOS a noriem ústavného poriadku).

Konanie vychovávateľov v tomto prostredí je do značnej miery determinované súborom noriem a konvencií, týkajúcich sa toho, ako majú s odsúdenými zaobchádzať, ako ich majú odmeňovať, trestať či hodnotiť.

Ak však vezmeme do úvahy taký činiteľ, akým je **individualita osobnosti vychovávateľa**, ktorá je daná napríklad vyššie uvedenými preferenciami výchovných štýlov alebo temperamentom, vekom, úrovňou sebahodnotenia a podobne, dôjdeme k poznaniu, že každý vychovávateľ v interakcii s odsúdenými tak vytvára vo výchovnom kolektíve svoju špecifickú edukačnú klímu.

Môžeme teda hľadať analógie aj v bežnom školskom edukačnom prostredí.

Jan Průcha (2002, s.52) tvrdí, že edukačná klíma v triede je predovšetkým výtvorom učiteľa, i keď samozrejme v súčinnosti so žiakmi. Hovorí, že pre kvalitu konkrétneho učiteľa je jedným z najvýstižnejších ukazovateľov práve to, aká klíma v jeho triede existuje. Žiaci sú potom podľa neho „priami užívateľa tejto klímy“, v ktorej prežívajú, ba dokonca hodnotia prácu učiteľa (napr. tým, čo si o ňom a jeho práci rozprávajú medzi sebou, prípadne rodičom).

Kyriacou (1996, s.79) tvrdí, že klíma triedy, ktorú učiteľ navodí, môže mať zásadný vplyv na motiváciu žiakov a ich postoje. Preferuje uvoľnený, vrelý a podporujúci prístup k žiakom, ktorý do značnej miery vyplýva z úrovne vzťahov so žiakmi a zo štýlu jednania s nimi. Dôležitým aspektom pozitívnej klímy kolektívu je však tiež podľa neho potreba vštepovať žiakom zmysel pre poriadok. Tento môže prameniť zo schopnosti vychovávateľa efektívne viesť a riadiť kolektív. Z vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že klíma v kolektíve závisí od autority vychovávateľa, od úrovne jeho vzťahu so svojimi zverencami založenom na vzájomnej úcte a kontakte. Kyriacou (1996), ďalej uvádza, že

dobrý kontakt sa vytvára, keď vychovávateľ dá žiakom najavo pochopenie pre ich názory, zdieľnosť a úctu. Dôležitý je pri vytváraní pozitívnej klímy podľa neho aj osobný príklad vychovávateľa, zmysel pre humor, ktorý môže zvýšiť sebaistotu žiakov, ktorí prežívajú úzkosť a môže tiež rozptýliť potencionálny konflikt. Za najdôležitejší prvok, ktorý prispieva k zlepšeniu klímy v kolektíve považuje Kyriacou zvyšovanie sebaúcty svojich zverencov. Toto je ovplyvňované tým, akým spôsobom s nimi vychovávateľ komunikuje, aké postoje a hodnoty im vštepuje a ako hodnotí ich výsledky, ktoré už dosiahli. Dôležité je tiež akú hodnotu a význam prikladá ich myšlienkam a názorom. Ide prevažne o kladné, podporujúce, pochvalné, oceňujúce a uvoľnené reakcie vychovávateľa na rozdiel od negatívnych, karhavých, útočných reakcií a poznámok na adresu svojich zverencov. Vychovávateľ disponujúci autoritou má pri jednaní so žiakmi **vplyv na ich správanie** aj tým, ako sa stavia k ich chybám a do akej miery sa osobne zaujíma o ich problémy alebo pokroky.

2. Vychovávateľ a pedagogické kompetencie

V súčasnosti patrí pojem „kompetencie“ k najfrekvencovanejším a často pôsobia dojmom niečoho prevratne nového. Vyjadruje sa k nim viaceró autorov.

Čo predstavujú kompetencie? Za kompetentného v určitej oblasti sa považuje človek, ktorý má schopnosti, motiváciu, vedomosti, zručnosti, dispozície vykonávať kvalitne to, čo sa v príslušnej oblasti vyžaduje. Môžeme k nim zahrnúť činnosti, ktoré sú realizované a pozorované predovšetkým vo výchovno-vzdelávacom procese. Kompetencie vo všeobecnosti reprezentujú integrovanú časť poznatkov, zručností a postojov (Korthagen, 2004). Medzi kompetencie možno zahrnúť aj tie činnosti, pri ktorých jednotlivci získajú vedomosti, zručnosti a postoje, prostredníctvom ktorých dokážu nájsť riešenia na problémy, ktoré sú spojené s motiváciou, sociálnou pripravenosťou a schopnosťou nachádzať úspešne a zodpovedne riešenia v rôznorodých situáciách (Weinert, 2001). Pedagóg predstavuje vo výchovno-vzdelávacom procese činiteľ, ktorý nesie spoločenskú zodpovednosť za účinnosť

a úspešnosť daného procesu. Je jeho iniciátorom a organizátorom. Koncipuje obsah výchovno-vzdelávacej činnosti s platnými pedagogickými dokumentmi, rozhoduje o aplikácií

vhodných metód, foriem a prostriedkov vo vzdelávaní, vyhodnocuje dosiahnuté výsledky a prihliada na vekové a individuálne zvláštnosti žiakov. V súčasnosti sa na celom svete usilujú výskumníci zostaviť zoznam pedagogických kompetencií. Kompetencie ako také predstavujú

možný spôsob správania, ale nie správanie samého učiteľa (Caprara-Cervone, 2003).

K pedagogickým kompetenciám sa vyjadruje A. Lešková, K. Klimáková (Pedagogické rozhľady č. 2/2009 roč. 18, s. 8,9), podľa nich „patria medzi ne zručnosti a spôsobilosti, prostredníctvom ktorých môže učiteľ vykonávať činnosti, ktoré sú typické pre jeho povolanie. Tie by mali zahŕňať schopnosti a zručnosti v oblasti odbornej, edukačnej, osobnostnej a technologickej“.

V našej práci bola pre nás najzaujímavejšia oblasť edukačná ku ktorej sa vo vyššie uvedenej literatúre uvádza, že edukačná oblasť by mala obsahovať schopnosti učiteľa

z hľadiska prípravy, realizácie a hodnotenia výučby. Tieto kompetencie môže pedagóg získavať samovzdelávaním alebo absolvovaním kurzov, seminárov a školení. V pedagogickom slovníku (Průcha et al. 1998) predstavujú kompetencie súbor

profesijných zručností a dispozícií, ktorými má byť učiteľ vybavený, aby mohol efektívne vykonávať svoje

povolanie. Prezentuje komplex spôsobilostí vo vedomostiach, zručnostiach a postojoch v oblasti výchovy a vzdelávania, ktoré umožňujú definovať požiadavky na kvalitný výkon pedagogickej profesie a určujú jeho rozsah a kvalitu v rámci pregraduálneho a kontinuálneho vzdelávania. Pri vymedzení kompetencií vychovávateľa sme vychádzali z poznatkov viacerých autorov (Helus, 1995; Kyriacou, 1996; Průcha, 1997, 2002; Vašutová, 2001; Obst, 2002; Turek, 2004; Veteška-Tureckiová, 2008), ktorí sa zaoberajú uvedenou problematikou. Vytýčili sa tieto kompetencie:

- **Pedagogicko-didaktické** - spočívajú v schopnosti motivovať prostredníctvom vhodne zvolených metód, foriem a prostriedkov. Má pomáhať všetkým žiakom v učení a byť za nich zodpovedný. (Pedagogické rozhľady 2/2009, roč. 18)

- V prostredí výkonu trestu odňatia slobody môžeme hovoriť o napomáhaní v sociálnom učení a možnom vývine sociálnych zručností.

- **Psychologické** - učiteľ má rozvíjať osobnosť žiakov, má mať k žiakom pozitívny vzťah a prístup, prehlbovať ich tvorivé a kritické myslenie, schopnosť riešiť problémy, aby vedeli formulovať vlastné myšlienky, postoje a názory. Zároveň má vytvárať priaznivé podmienky na učenie sa žiakov a vytvárať pozitívnu sociálnu klímu. (Pedagogické rozhľady 2/2009, roč. 18).

- V podmienkach výkonu trestu odňatia slobody by sme vzhľadom k vyššie uvedenému mohli uviesť, že ide o to, umožniť klientom vyjadriť sa k aktuálnym otázkam v rámci sociálnej klímy a úrovne problémov vo vzťahu k interpersonálnej tenzii v kolektíve odsúdených. Taktiež na základe vzájomnej interakcie s vychovávateľom možno realizovať pohovory abreaktívneho charakteru. Vychovávateľ by mal dať možnosť odsúdeným vyjadriť ich názory, postoje, skúsenosti.

- **Komunikačné** - vedieť efektívne komunikovať nielen so všetkými žiakmi počas vyučovania, ale aj s rodičmi, kolegami, nadriadenými a sociálnymi partnermi. (Pedagogické rozhľady 2/2009, roč. 18)

-V nami popisovaných podmienkach ide o komunikáciu individuálnu, ako aj v kontexte interpersonálnych vzťahov v kolektíve, alebo so sociálnym okolím odsúdených v rámci extramurálnych väzieb.

- **Organizačno - riadiace** - dokázat' efektívne plánovať, projektovať, riadiť a organizovať výchovno-vzdelávací proces. Navodzovať a udržiavať v práci so žiakmi poriadok a systém. (Pedagogické rozhľady 2/2009, roč. 18)

- V našej problematike ide o plánovanie a stanovovanie programov zaobchádzania vzhľadom k individuálnym potrebám možnej resocializácie odsúdených a možnostiam a podmienkam v rámci vonkajšej a vnútornej diferenciacie výkonu trestu.

- **Diagnostické** - skúmať a zisťovať problémy žiakov, vycítiť ich myslenie, konanie a správanie, aké to má príčiny, kde majú problémy a ako im možno pomôcť. Spravodlivo a objektívne hodnotiť výkony žiakov vzhľadom k ich individuálnym odlišnostiam. (Pedagogické rozhľady 2/2009, roč. 18).

- Vo vzťahu vychovávateľa k odsúdeným ide o diagnostiku aktuálneho stavu odsúdených vzhľadom k možným problémom, ktoré môžu vyústiť napríklad do automutilačných tendencií. Taktiež ide o individuálne a objektívne chronologické hodnotenia odsúdených v zmysle zák. 475/2005 v zn. zák. 93/2008 Z.z. alebo hodnotenia pre potreby súdov a iných inštitúcií.

- **Reflexia vlastnej práce a evalvácia** - spočíva v diagnostikovaní a zlepšovaní ďalších výkonov, osobnostného vývinu a prostredníctvom absolvovania rôznych foriem celoživotného vzdelávania a sebavzdelávania s cieľom profesijného rastu. (Pedagogické rozhľady 2/2009, roč. 18)

S vyššie uvedeným tvrdením sa môžeme stotožniť aj vo vzťahu k reflexii a evalvácii práce pedagóga v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody.

- Kľúčové kompetencie sú najdôležitejšie z množiny kompetencií, pretože práve tie sú vhodné na riešenie celého radu väčšinou nepredvídateľných problémov, ktoré umožňujú jedincovi úspešne sa vyrovnáť s rýchlymi zmenami v práci, v osobnom i spoločenskom živote (Turek, 2003).

2.1 Kompetencie a povinnosti vychovávateľa v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody

Práca s odsúdenými si vyžaduje sústredenosť, trpezlivosť a pripravenosť k prípadnej nutnosti eliminovať konflikty. Vychovávateľ uplatňuje práva a vyžaduje plnenie zákonných povinností odsúdených.

Vychovávateľ využíva kompetencie a plní nasledujúce povinnosti : (Zákon č. 475/2005 v znení zákona č.93/2008 Z.z. a vyhlášky 368/2008 Z.z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody, RMS ZIPS a RGR ZVJS – platné od r. 2005)

(1) Vychovávateľ je bezprostredne podriadený vedúcemu oddelenia, v jeho neprítomnosti vedúcemu zmeny.

(2) Vychovávateľ je metodicky usmerňovaný a kontrolovaný vedúcim oddelenia / zástupcom vedúceho oddelenia.

(3) Vychovávateľ vykonáva samostatné odborné špecializované činnosti pri zaobchádzaní s odsúdenými, zodpovedá za spracovanie, realizáciu a vyhodnocovanie programov zaobchádzania vo zverenej skupine odsúdených.

(4) Vychovávateľ plní najmä tieto úlohy:

- a) zodpovedá za realizáciu práv a povinností odsúdených zverených mu do starostlivosti v zmysle zák. č. 475/2005 Z. z. v znení zákona č. 93/2008 Z. z. (ďalej len „zákon“) a Poriadku výkonu trestu odňatia slobody (ďalej len „Poriadok“),
- b) v rámci individualizácie výkonu trestu u každého odsúdeného spracováva program zaobchádzania, sleduje plnenie a zabezpečuje hodnotenie a aktualizáciu programu zaobchádzania,
- c) vedie odsúdených k vytváraniu pracovných návykov, ako jedného z predpokladov úspešného zaradenia do občianskeho života po prepustení na slobodu,
- d) realizuje **vnútornú diferenciáciu odsúdených** v súlade so zákonom a Poriadkom,
- e) organizuje s odsúdenými, ktorých má pridelených do starostlivosti v rámci komunitného systému minimálne jedenkrát za týždeň stretnutia organizačnej komunity ako prostriedok priamej organizácie činnosti odsúdených,
- f) nahliada do korešpondencie odsúdených, zabezpečuje odoslanie a doručenie osobnej a úradnej korešpondencie, podľa potreby spracováva odpovede na listy rodinných príslušníkov, štátnych orgánov, súdov, prokuratúr, záujmových združení, cirkvi a pod.,
- g) zabezpečuje návštevy odsúdených a v prípade požiadania pri dodržaní stanovených podmienok podáva informácie príbuzným,
- h) zabezpečuje sociálne práva odsúdených vyplývajúcich zo zákona a príslušných interných predpisov,
- i) pri zaobchádzaní s odsúdenými **sa riadi všeobecnými pedagogickými zásadami a využíva metódy a formy pedagogického pôsobenia**, pričom venuje zvýšenú pozornosť odsúdeným, ktorí vyžadujú osobitú pozornosť; ak má kvalifikačné

- predpoklady a absolvoval príslušný výcvik uplatňuje v zaobchádzaní s odsúdenými intenzívne pedagogické postupy (napr. sociálno-výcvikové, poradenské, terapeutické),
- j) pri realizácii programu zaobchádzania úzko spolupracuje s ostatnými príslušníkmi oddelenia výkonu trestu najmä s psychológom, sociálnym pracovníkom,
 - k) organizuje a zodpovedá za činnosť samosprávy odsúdených, ak je zriadená; je členom komisie pri voľbe členov samosprávy,
 - l) vo vymedzenom kompetenčnom rozsahu vykonáva disciplinárnu právomoc,**
 - m) správanie, aktivity odsúdených a uplatňovanie práv odsúdených zaznamenáva v pedagogickej dokumentácii,
 - n) sleduje a dokumentuje plnenie vyživovacej povinnosti odsúdeného, v spolupráci so sociálnym pracovníkom a oddelením ekonomiky,
 - o) komplexne organizačne zabezpečuje kultúrno-osvetovú činnosť s odsúdenými zverenej skupiny,
 - p) zabezpečuje podmienky na vykonávanie vhodných voľnočasových aktivít odsúdených formou záujmovej činnosti, o ktorej vedie evidenciu,
 - q) zodpovedá v rámci všeobecnej zodpovednosti za inventár na oddiele a vedie zverených odsúdených k starostlivosti, šetrnému a hospodárnemu zaobchádzaniu so spoločným majetkom,
 - r) spracováva návrhy na premiestnenie do ústavov s minimálnym, respektíve maximálnym stupňom stráženia,
 - s) spracováva hodnotenia na odsúdených k podmienenému prepusteniu, k mimoriadnemu voľnu na opustenie ústavu, zmenu spôsobu výkonu trestu, milosti, na dožiadanie Policajného zboru, zúčastňuje sa na pojednávaní o podmienenom prepustení, o zmene a určení spôsobu výkonu trestu,
 - t) spracováva podklady na čerpanie z konta odsúdeného a na potreby osobnej hygieny,
 - u) spracováva návrhy na zaradenie odsúdených do práce, na pracovisku odsúdených vykoná minimálne 1-krát za štvrt'rok kontrolu pracoviska,
 - v) predkladá návrhy na zmenu časového rozvrhu dňa skupiny odsúdených, ktorých má v starostlivosti, zodpovedá za evidenciu umiestnenia odsúdených na izbách, zmeny zaznamenáva do osobnej karty odsúdeného,
 - w) plánuje si čas služby tak, aby ňou pokryl všetky dôležité činnosti odsúdených (návštevy, denné stretnutia, pojednávania súdov, nákupy, výdaj korešpondencie, balíkov),

- x) podieľa sa na realizovaní výskumov, ankiet a spracovávaní štatistických údajov pre potreby generálneho riaditeľstva zboru a ústavu,
- y) študuje pre skvalitnenie svojej práce dostupnú odbornú literatúru, zúčastňuje sa školení a kurzov, ktoré môžu skvalitniť zaobchádzanie s odsúdenými a oboznamuje sa s činnosťou obdobných zariadení,
- z) plní ďalšie úlohy určené vedúcim a zástupcom vedúceho oddelenia výkonu trestu.

(5) Vychovávateľ vedie nasledovnú dokumentáciu:

- a) osobné karty odsúdených,
- b) záznamy z komunitných stretnutí,
- c) záznamy stretnutí so samosprávou odsúdených,
- d) záznamy o realizácii skupinových foriem práce,
- e) záznam o krúžkovej činnosti odsúdených,
- f) evidenciu prác odsúdených pre ústav,
- g) podklady pre štatistické spracovanie,
- h) evidenciu náhradných kľúčov od skriniek odsúdených,
- i) autentizovaný zošit (na porady a školenia).

(6) Ak je vychovávateľ poverený zabezpečovaním činnosti nástupného oddielu, okrem úloh uvedených v ods. 4:

- a) zúčastňuje sa umiestňovacej komisie, vedie evidenciu umiestnenia odsúdených do oddielov schválených riaditeľom ústavu,
- b) oboznamuje odsúdených so zákonom, Poriadkom a ústavným poriadkom, prostredím ústavu, charakterom prác a s možnosťou doplniť si vzdelanie alebo rekvalifikovať sa,
- c) pripravuje a organizačne zabezpečuje zasadnutie umiestňovacej komisie,
- d) podľa potreby vykonáva diagnostickú činnosť u odsúdených zaradených na nástupnom oddelení (na základe spracovaného psychologického vyšetrenia) a na základe získaných poznatkov a penitenciárnej prognózy navrhuje zaradenie výchovných skupín a pracovných skupín.

(7) Ak je vychovávateľ poverený zabezpečovaním činnosti špecializovaného oddielu, okrem úloh uvedených v ods. 4:

- a) úzko spolupracuje s príslušníkmi vykonávajúcimi zaobchádzanie na špecializovaných oddieloch, s dôrazom na uplatňovanie intenzívnych metód a foriem pedagogického pôsobenia a riešenia aktuálnych problémov odsúdených,

- b) venuje odsúdeným zaradeným na oddiele špecializovaného zaobchádzania cieľavedomú a sústavnú individuálnu pozornosť,
- c) v zaobchádzaní s odsúdenými uplatňuje aj vhodné postupy a metódy pedagogického pôsobenia skupinovú formou (sociálno-výcvikové, poradenské a špeciálno-pedagogické) a to minimálne jedenkrát týždenne,
- d) konzultuje pri umiestnení odsúdeného na oddiel špecializovaného zaobchádzania penitenciárnu anamnézu s príslušným pedagógom a psychológom, priebežne aktualizuje podľa dosiahnutých výsledkov program zaobchádzania,
- e) každý návrh na vyradenie odsúdeného z oddielu konzultuje s ústavným psychológom a následne o výsledkoch pobytu na oddiele informuje pedagóga oddielu, do ktorého bude odsúdený umiestnený.

(8) Ak je vychovávateľ poverený zabezpečovaním vzdelávacích aktivít, okrem úloh uvedených v ods. 4:

- a) organizuje vzdelávanie odsúdených zamerané na získanie a dopĺňovanie základného školského vzdelania odsúdených, podľa záujmu odsúdených a možností ústavu aj ďalšie formy vzdelávacích aktivít zamerané na získanie odborného vzdelania,
- b) organizuje, riadi a podieľa sa na výchovno-vzdelávacom procese odsúdených a zabezpečuje celkovú činnosť školského strediska,
- c) zabezpečuje externých a interných učiteľov pre jednotlivé druhy vzdelávania odsúdených,
- d) spolupracuje s psychológmi, pedagógmi pri výbere odsúdených do jednotlivých foriem vzdelávania, dbá, aby odsúdení o absolvovaní vzdelania, kurzov obdržali doklad,
- e) spolupracuje so vzdelávacími inštitúciami,
- f) predkladá návrhy na finančné a materiálne zabezpečenie vzdelávania odsúdených,
- g) vedie nasledovnú dokumentáciu:
 1. evidenciu o vydaných vysvedčeniach, absolvovaní kurzov,
 2. triedne knihy, výkaz kurzu,
 3. zoznamy odsúdených zaradených do jednotlivých foriem vzdelávania,
 4. evidenciu inventáru na školskom stredisku.

(9) Ak je vychovávateľ poverený zabezpečovaním kultúrno-osvetovej činnosti a väzenskej knižnice, okrem úloh uvedených v ods. 4:

spracováva mesačný ponukový list kultúrno-osvetových činností, spracúva týždenný plán kultúrno-osvetovej činnosti,

- a) realizuje kultúrno-osvetovú činnosť klubovými alebo inými formami, usmerňuje a riadi záujmovú činnosť odsúdených v rámci celého ústavu,
- b) zabezpečuje po organizačnej a materiálnej stránke činnosť celoústavných krúžkov, činnosť oddielových krúžkov materiálne zabezpečuje prostredníctvom pedagógov,
- c) zabezpečuje materiálne činnosť športových krúžkov a ústavné športové súťaže,
- d) odporúča, alebo aj rozhoduje o účasti odsúdených na akciách kultúrno-osvetovej činnosti,
- e) je členom redakčnej rady pri vydávaní ústavného časopisu alebo ústavnej relácie,
- f) organizuje a riadi odber dennej tlače a časopisov, zodpovedá za činnosť väzenskej knižnice pre odsúdených v rozsahu 10 hodín týždenne (0,25 úväzok), výmenu kníh v zmysle Výpožičného poriadku, zabezpečuje dopĺňanie knižného fondu do väzenskej knižnice,
- g) zodpovedá za zhotovenie a premietanie záznamov zhotovených ústavom pre účely dodatočného premietania alebo pre účely vzdelávania odsúdených,
- h) vedie nasledovnú dokumentáciu:
 1. evidenciu kníh väzenskej knižnice v elektronickej a tlačenej forme,
 2. ponukové listy KOČ, týždenné plány KOČ,
 3. evidenciu krúžkovej činnosti realizovanej v ústave,
 4. celkovú evidenciu prác odsúdených pre ústav.

Ďalšie činnosti vychovávateľa v rámci kompetencií zaobchádzania odsúdenými

- denne koordinuje riadi a kontroluje činnosť odsúdených a ich vzájomnú interakciu v kolektíve.
- rieši interpersonálne problémy a konflikty
- motivuje a navrhuje zaradenie odsúdených do práce.
- kontroluje a hodnotí úroveň extramurálnych väzieb odsúdených.
- pedagogickou a kontrolou činnosťou umožňuje úspešnú profylaxiu ďalšieho páchania trestnej činnosti v prostredí výkonu trestu odňatia slobody.
- vytvára a realizuje stretnutia terapeutických skupín odsúdených zameraných na možný vývin sociálnych zručností a osobnostných vlastností.

- diagnostickou činnosťou predchádza automutilačným a suicidálnym konaniam odsúdených.
- spolupracuje s psychológmi pri krízových intervenciách.
- participuje na ostatných úlohách vyplývajúcich zo špecifikácie zboru.
- plní ďalšie úlohy podľa potreby a rozkazov.

3. Disciplína

„ Disciplína (z lat. disciplina – učenie, náuka, výchova, správanie) – zachovávanie stanoveného poriadku v práci, činnosti, celkovom správaní.“ (Kolektív autorov : SAV , 1984, s.188)

Rôzne kultúry a civilizácie veľmi odlišne normalizujú jednotlivé vzťahy a oblasti života, ale zhodujú sa v požiadavke na prísnom dodržiavaní stanovených noriem. Poslušnosť je chápaná ako základný prostriedok existencie. Poslušný človek rešpektuje a plní normy, uznáva autoritu nadriadeného. V prípade, že človek normy nerešpektuje, prichádza do konfliktov, ktoré narastajú, čím viac opúšťa oblasť daných noriem.

J.A.Komenský .“(Komenský J.: Veľká didaktika.Bratislava: SPN, 1991), vnáša do disciplíny humanistické myšlienky. Jej nové poňatie tkvie vo vhodných výchovných metódach a správnej motivácii. Disciplína – len proti tým, ktorí sa dopúšťajú poklesku. Nie však preto, že sa niekto dopustil poklesku (lebo čo sa stalo neodstane sa), ale aby sa ho nedopúšťal v budúcnosti.

„Disciplína má usilovať o to, aby sme v tých, ktorých vychovávame, vytvorili a stálym pestovaním upevnili takú úpravu citov, akú Boh žiada od svojich synov, aby mohli a aj vedeli milovať a ctíť svojich učiteľov a aby sa nielen radi dali viesť ta, kde ich treba viesť, ale aby aj sami potom horlivo túžili.“(Komenský J.: Veľká didaktika.Bratislava: SPN, 1991, s.210)

A.S. Makarenko, (Makarenko A.S.: 1954) chápe disciplínu ako výsledok výchovného procesu, prejavujúci sa vo všetkých oblastiach života.

„Nedisciplinovanosť, nedisciplinovaný človek v našej spoločnosti je človek vystupujúci proti spoločnosti. Naša disciplína na rozdiel od disciplíny starej musí byť sprevádzaná uvedomením, t.j. chápaním toho, čo je disciplína a prečo je potrebná.“(Makarenko A.S.: 1954, s.27).

O humánny prístup a prekonanie tlaku na dieťa usilovali predstavitelia reformnej pedagogiky, ktorí presadzovali prirodzenosť a slobodu dieťaťa. Boli medzi nimi : Keyová, M. Montessori, J. Dewey.

Keyová je toho názoru, že predpisy, požiadavky a rozkazy dieťa zväzujú, teda nemá byť vo svojom vývoji v ničom obmedzované. Podľa M.Montessori disciplinovaný jedinec nie je ten, ktorý bol umelo umlčaný a znehybnený, pretože je to zničený človek. Je za aktívnu disciplínu, ktorá vyúsťuje do procesu sebadisciplíny.

J. Dewey sa snažil o humánny prístup k dieťaťu. Disciplínu spája so záujmom a vytrvalosťou. Záujem a disciplína sú navzájom spojené.

„Každý, kto je vedený, aby uvažoval o svojich činnostiach a prevádzal ich s rozvahou, je disciplinovaný. Disciplína znamená schopnosť ovládať sa. Byť disciplinovaný znamená vedieť, čo má človek robiť a prinútiť sa vykonať to bez odkladu.“ (Dewey J.: , 1991, s.132)

V každom historickom spoločenstve ľudí existuje systém spoločenských vzťahov, v ktorom sa odráža súhrn princípov a noriem konania a správania sa ľudí, zaväzujúci jednotlivcov, skupiny i celú spoločnosť aby ich plnili vo všetkých oblastiach spoločenského života. Disciplína ako sociálny jav teda predstavuje súhrn spoločenských vzťahov, ktoré sú vyjadrené jednak ako sústava noriem (pravidiel, princípov), determinujúcich konanie a správanie sa človeka v rôznych sférach spoločenského života, podľa toho môžeme hovoriť o disciplíne školskej, pracovnej, vojenskej a zároveň ako miera ich rešpektovania konkrétnymi ľuďmi i celou spoločnosťou podriaďovania sa týmto normám.

Požiadavka dodržiavania noriem, rešpektovania autority je charakteristické pre každý stupeň historického vývoja. Normy a systémy noriem tvoria základ spoločenského spolužitia. Vzťah k normám, pripravenosť, ochota plniť a podriaďovať sa vytvára špecifickú problematiku disciplíny. Disciplínu odráža súhrn historicky podmienených noriem a zásad správania, ktoré súčasne zaväzujú každého jedinca, skupinu alebo celú spoločnosť, aby ich plnili vo všetkých oblastiach spoločenského života.

Spoločnosť, sociálna skupina, v ktorej sa jedinec narodil, kde vyrastá a žije, má veľa dôvodov a záujem o to, aby formovanie k vonkajšiemu svetu i k jeho vlastnej osobe zodpovedalo normám a hodnotovému systému. Jedinec, ktorý odmieta podrobiť sa normám stáva sa problémovým nie len pre okolie ale aj pre seba. Každá spoločnosť si vytvárala svoj poriadok, ktorému sa jej členovia museli podriaďovať. V spoločenskom vývoji sa objavujú skôr požiadavky na obsah a formu konania človeka, než aké má predpoklady a možnosti k tomu, aby konal podľa normy, akú povahu majú prekážky, ktoré človeku zabraňujú danú normu splniť a za akých podmienok by bolo možné disciplínu jedinca pozitívne ovplyvniť a žiaducim smerom rozvíjať.

Vališová (1998, s.88) je toho názoru, že „**v súvislosti s disciplínou a jej chápaním dnes nejde len o počet požiadaviek, noriem, pravidiel a o to, či ich bude viac alebo menej, ale o to, či sa disciplína bude považovať predovšetkým za aktívny prejav dieťaťa**“.

Definícia podľa nej teda znie : ***Vedomé dodržiavanie zadaných noriem***. Ide o definíciu všeobecnú, je definovaná disciplína bez prívlastkov.

Jan Průcha a kol. uvádza v pedagogickom slovníku túto definíciu disciplíny : „Disciplína – vedomé, presné plnenie zadanej sociálnej roly, stanovených úloh, určených činností, spojené s rešpektovaním autority“.(Průcha J.- Walterová E.- Mareš J.: Pedagogický slovník)

V definícii disciplíny A. Vališová (1998, s.99) používa slovo **norma** a definuje ho takto: „Norma je smernica, pravidlo, ktorého zachovávanie je záväzné. Je to súbor pravidiel správania sa v určitej situácii. Normy sú živelne vzniknuté či spoločnosťou stanovené pravidlá, ktoré vymedzujú formy správania sa a sociálnej činnosti ľudí smerujúcich k dosiahnutiu sociálnych cieľov, s ktorými sú v súlade.“

B. Kosová (2000, s.114) chápe disciplínu ako slobodne prijatú autoritu určitého poriadku. Uvedomelá disciplína je podľa nej založená na poznaní a pochopení možného a nutného, na dialektike slobody a zodpovednosti. U nej konkrétne predstavuje disciplína vlastne žiaduce správanie sa žiakov. Žiaci dobrovoľne dodržiavajú pravidlá, rutinné postupy, nevyrušujú.

Z vyššie uvedeného možno badať síce určitú názorovú nejednotnosť v chápaní disciplíny rôznymi autormi avšak môžeme skonštatovať, že mnoho autorov sa v hlavných rysoch ponímania disciplíny v podstate zhoduje alebo blíži k spoločnej idei.

3.1 Disciplína a autorita

Významnou zložkou utvárania disciplíny je autorita. Autorita je jedným z najvýznamnejších prostriedkov motivujúcich disciplinovanie a podriadenie sa normám. S týmto tvrdením A. Vališovej (1998, s.99) sa môžeme stotožniť.

Opierajúc sa tiež o slová Rotterovej (1983, s.227) Vališová uvádza jej názor, že uznanie autority nemusí vždy znamenať aj konanie v zmysle tejto autority, môže tu byť rozpor medzi slovom a činom.

V otázke disciplíny podľa Vališovej vždy ide o podriadenie sa nejakej autorite. Aj keď sa v priebehu vývoja formy autority a disciplíny menia, ich podstata zostáva rovnaká. Autorita sa behom vývoja podľa nej zjemňuje a disciplína sa oduševňuje. Disciplína predpokladá autoritu, predpokladá nejaký faktor, ktorým sa riadime.

U detí v rodine rodiča, u školákov učiteľa, u dospelého zákon, verejnú mienku. Autorita má veľa podôb. Jednou je morálka, inou právo, rodina, škola, rôzne záujmové a spol. organizácie, cirkev atď. Väčšinou ale autoritou myslíme určitých jednotlivcov, ktorí majú svojim spôsobom morálnu prevahu nad ostatnými, majú ich dôveru.

R.R.Olivar (1992, s.192-193) v práci Etická výchova odvolávajúc sa na viaceré pramene odbornej literatúry hovorí, že časté používanie tvrdých techník usmerňovania, hlavne fyzicky agresívnych, neprispieva k rozvoju prosociálnych tendencií, ale práve naopak, rozvíja v deťoch agresivitu. Tento jav vysvetľuje tým, že drasticky trestané dieťa málokedy vníma následky svojich činov, vníma iba dramatickosť trestu, ktorý ukazuje rodičovskú moc a môže viesť k nasledovaniu takého počínania rodiča alebo vychovávateľa. Morálne hodnoty, normy, požiadavka pomáhať iným majú podľa Olivara charakter povinnosti, teda niečoho, čo musí byť, čo môže vyvolať pri ich požadovaní odpor. Ak sa naviac tvrdo vymáhajú, dôsledky budú pochopiteľne škodlivé. Tieto postupy podľa neho môžu vyvolať aj trvalú poruchu osobnosti.

Na druhej strane vyzdvihuje význam strednej úrovne posilňovania disciplíny kombinovanej s dobrým prijatím a uznaním dieťaťa, ktorá je priaznivejšia, najmä ak sa pozornosť dieťaťa usmerňuje na dôsledky jeho činov.

R.R. Olivar používa pojem tzv. induktívnej disciplíny, ktorá prispieva k osvojeniu internalizovanej sebakontroly (Roche 1982). Induktívna disciplína teda značí usmerňovanie pozornosti dieťaťa na dôsledky, ktoré má jeho činnosť na iné dieťa. Táto decentrácia má kognitívnu, poznávaciu ale aj emocionálnu zložku, pretože podporuje schopnosť vcítiť sa, čo je základným predpokladom prosociálneho správania. Z jeho tvrdení teda vyplýva, že vychovávateľ, ako autorita je chápaný ako riadiaci činiteľ procesu výchovy vytvárajúci a navodzujúci vhodné pedagogické situácie ako podmienok tohto procesu.

G. Petty v práci „Moderní vyučování“ (1996, s.76) hovorí, že učiteľ musí **začínať s formálnym vzťahom** k triede. Ďalej tvrdí, že by sa učitelia nemali hanbiť za to, že užívajú svoju formálnu autoritu, lebo ju uplatňujú pre dobro svojich žiakov. Učitelia sú v triede preto, aby učili, čo sa nedá uskutočňovať bez poriadku v triede. Radí teda učiteľom, aby využívali túto svoju autoritu.

Z vyššie uvedeného môžeme hľadať analógiu k využívaniu formálnej autority vychovávateľmi, ktorí pracujú v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody pri ovplyvňovaní a náprave odsúdených v procese prevýchovy a resocializácie. Mladí

vychovávateľa by rozhodne **mali využívať formálnu autoritu** a v rámci svojich možností, čerpajúc zo svojich vedomostí a v medziach zákona uplatňovať tiež individuálny prístup k jednotlivcom vo svojich výchovných kolektívoch.

3.1.1 Výchova k disciplíne v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody

V podmienkach výkonu trestu opierajúc sa o vyššie uvedené tvrdenia môžeme hovoriť z hľadiska disciplíny o **vonkajšej disciplíne** odsúdených (normy ústavného poriadku, režim, odmeny a tresty), ktorú vychovávateľ uplatňuje z pozície svojho formálneho statusu v ústave dodržiavajúc pri tom zákon a poriadok o výkone trestu odňatia slobody. Na druhej strane v určitých situáciách a pre určité prípady možno hovoriť o **vnútornej disciplíne** odsúdených, ktorá je podmienená jednak kvalitou osobnosti vychovávateľa, jeho prirodzenou - **výchovnou autoritou**, štýlom jeho práce a odbornou erudíciou ale aj osobnosťou odsúdeného, jeho úrovňou sebakontroly, sebauvedomenia, úrovňou jeho morálno-vôľových vlastností, emocionality a jeho vnútornou potrebou, motiváciou zmeniť sa. Prispôsobenie sa sociálnym normám v podmienkach VTOS prebieha pri uplatňovaní disciplíny v troch fázach. (Kališ, 1986, s.27):

- **Podrobenie sa normám** – je to podvolenie sa požiadavkám režimu bez toho, že by sa s nimi odsúdený vnútorne stotožnil. Takéto správanie nazývame poslušnosť, podriadenosť.
- **Stotožnenie sa s normami** – spočíva v uvedomelom dodržiavaní noriem bez toho, že by sa tieto normy stali vnútornou potrebou. Normy sú dodržiavané na základe racionálnych úvah, spočívajúcich na uvedomení si tieto normy rešpektovať. Takéto správanie označujeme pojmom disciplinovanosť.
- **Zvnútornenie noriem** – spočíva v ich začlenení do hodnotového systému individua. Konanie súhlasné s normami vyplýva z vnútornej potreby jedinca. Zvnútornenie noriem je z hľadiska pedagogiky základom uvedomelej disciplíny. Konanie na základe zvnútornenia noriem je uvedomelá disciplína.

To znamená, že odsúdený vo VTOS prichádza do kontaktu s celým systémom sociálnych noriem. S niektorými sa stotožní, „zvnútorní“ a začlení do svojho hodnotového systému a iným sa podriadi len na základe tlaku zvonku pod hrozbou sankcie. Takéto „výberové“

prispôsobovanie sa normám je práve výsledok „lomu“ vonkajších podmienok (situácie) prostredníctvom osobnostných vlastností. Napr. odsúdený, ktorý má dobrý vzťah k práci i v občianskom živote si bez problémov zvnútorní normy týkajúce sa pracovnej výchovy, pretože sú v súhlase s jeho hodnotovým systémom ale len pod vonkajším tlakom bude rešpektovať napríklad normy týkajúce sa vzťahov k vychovávateľom alebo k odsúdeným vo výchovnom kolektíve, prípadne tieto normy bude porušovať.

Podľa platného Trestného zákona č. 140/61 Zb. v znení neskorších predpisov, **je účelom trestu odňatia slobody** v zmysle § 23 chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov a zabrániť odsúdeným v ďalšom páchaní trestnej činnosti. Zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti predstavuje len časť programu trestu. Význam preventívnej funkcie trestu je v tom, že má pôsobiť výchovne i na ostatných členov spoločnosti. Účelom výkonu trestu odňatia slobody, v zmysle ZVTOS je zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti a sústavne ho pripravovať k tomu, aby viedol riadny život občana. Môžeme teda hovoriť o dvoch zložkách výkonu trestu odňatia slobody – o represívnej a výchovnej. Obete a ich okolie si podľa spôsobu výkonu trestu páchatel'a robia mienku o spoločnosti, o jej hodnotách, ale i o treste ako takom. Podľa uvedeného Trestného zákona v zmysle § 27 je odňatia slobody iba jedným z trestov, ktoré možno páchatel'om trestných činov uložiť (Fábry, Novák, 1995, s.24 - 28). Výkonom trestu **nesmie byť ponížená ľudská dôstojnosť** (Fico, Kupcová, 1999, s. 19 – 51).Z uvedeného vyplýva, že trest je prostriedkom, ktorým sa spoločnosť bráni pred páchatel'mi trestných činov. Dôležitou kategóriou je *spravodlivosť trestu*. V uplynulých rokoch boli trestnoprávne prostriedky zneužívané k zaist'ovaniu rôznych politických a ekonomických cieľov. Preto zákonné tresty ešte nemusia byť spravodlivé (politické trestné činy v minulom období, pohlavný styk s osobou toho istého pohlavia). Musí sa zohľadniť aj sociálny vývin jedinca, jeho prostredie, osobnosť, biologické danosti, vierovyznanie a podobne. Všetko čo bolo spomenuté a množstvo ďalších všeobecných faktorov vplýva, pôsobí a tvorí názor na trest ako taký, na trest odňatia slobody, dlhodobý trest i trest smrti.

Catherine Saladin-Grizivatz (2002, s.63,82) tvrdí,že z pedagogického hľadiska nech je trest akýkoľvek, človek musí **chápať jeho zmysel**. Samoučelné tresty, pri ktorých si vychovávateľ dokazuje svoju všemohúcnosť, nemajú zmysel a môžu mať vážne následky. Ďalej je toho názoru, že ak je trest príliš prísny, príliš tvrdý, oneskorený a nespravodlivý, môže vyvolať pocity krivdy. Tresty, rovnako ako zákazy musia byť primerané

a zmysluplné. Odvolávajúc sa na slová Francoise Dolto, ktorá napísala v roku 1946 knihu „Cesty výchovy“ (Les chemins de l' éducation), **sa s ňou nezhoduje** v názore, že slovo trest by vraj malo byť vymazané z jazyka vychovávateľov, pričom pripúšťa, že by mohlo byť nahradené slovom náprava, napravenie chyby alebo zmena správania sa. Cieľom nie je totiž dieťa pokoriť alebo ponížiť, ale mu pomôcť, aby pochopilo, čo urobilo nesprávne. Ďalej si myslí, že ak chceme, aby trest mal výchovnú hodnotu, musíme ho vnímať ako nápravu.

Podľa Zdeňka Matějčka v práci „Po dobrém nebo po zlém?“ (2000, s.26) **nie je trest ako trest. Trest** určite nie je to, čo si vychovávateľ podľa neho pre dieťa ako trest vymyslel, ale to, čo dieťa ako trest prežíva. Ako príklad uvádza partiu výtržníkov, ktorá má svoje normy správania v rozpore s normami spoločnosti, a pre ktorých je trest v niektorých prípadoch „odmenou“, lebo zvyšuje sociálny status v danej skupine. Analogicky sa pýta, **čo je to odmena**. Pritom opäť poukazuje na to, že ňou nie je to, čo si vychovávateľ pre dieťa ako odmenu vymyslel, ale to, čo dieťa ako odmenu vníma. Má to byť príjemný, povznášajúci pocit uspokojenia, ktorý by si dieťa rado čo najdlhšie zachovalo a znova ho zopakovalo. R.R. Olivar (1992,s.197) chápe odmeny a tresty ako **druh stimulácie** prosociálnosti. Stimul môže podľa neho byť buď pozitívny a má nasledovať až po poskytnutí pomoci a služby, alebo negatívny, ak má zoslabovať nevhodné správanie alebo eliminovať nežiaduce reakcie. Ako tvrdí, v niektorých štúdiách sa dokázal aj priaznivý účinok slovných pochvál ako „toto je naozaj dobré“, „som nadšený“, ktoré stimulujú ochotu pomáhať alebo darovať. Navyše môžu mať trvalý účinok. R.R. Olivar odporúča vychovávateľom, aby analyzovali svoje spôsoby stimulácie v rôznych výchovných situáciách, a tak vypracovali pre seba ich inventár. Podľa neho bude užitočné ak vychovávateľ pozoruje typické situácie, v ktorých skupine vznikajú prosociálne akcie. Hovorí, že ich treba zaznamenať a dbať na to, aby sa vhodným spôsobom posilnili, ak sa znova vyskytnú.

Môžeme skonštatovať, že tieto rôzne **poňatia odmeny a trestu** sú do istej miery aplikovateľné aj do prostredia ústavov na výkon trestu odňatia slobody. S tým rozdielom, že repertoár odmien a trestov nie je podmienený tvorivosťou a vynaliezavosťou vychovávateľa ale je presne definovaný v zákone a poriadku o výkone trest odňatia slobody .

V podmienkach výkonu trestu odňatia slobody sú odmeny a tresty ako regulátory správania sa odsúdených a **prostriedky uplatňovania disciplíny** ustanovené v zákone a poriadku o výkone trestu odňatia slobody. Majú svoj presný repertoár a hierarchiu. V zákone (č.475/2005 v zn. Zák. 93/2008Z.z. a vyhl. 368/2008 PVTOS) je presne

vymedzené, aké sankcie za aké priestupky voči normám tohto zákona a poriadku majú byť uložené a naopak, akým správaním a konaním si možno vyslúžiť udelenie odmiern, ktoré majú takisto svoje presné miesto v zákone, svoj repertoár a hierarchiu.

Právo udeľovať disciplinárne odmeny a ukladať disciplinárne tresty **v podmienkach výkonu trestu** má pedagóg, vychovávateľ, vedúci oddelenia výkonu väzby, vedúci oddelenia výkonu trestu, vedúci otvoreného oddelenia, vedúci polootvoreného oddelenia a riaditeľ ústavu.

Podľa poriadku o výkone trestu odňatia slobody má vychovávateľ právo udeľovať tieto disciplinárne odmeny: (zák.č.475/2005 v zn. Zák. 93/2008Z.z. a vyhl. 368/2008, Z.z. PVTOS)

- a) pochvala,
- b) mimoriadne povolenie návštevy,
- c) mimoriadne povolenie telefonického volania,
- d) finančná odmena do výšky 2 000 Sk,
- e) mimoriadne voľno na opustenie ústavu.

Zavinené porušenie ustanoveného poriadku a disciplíny (režimu) pri výkone trestu je disciplinárnym priestupkom, za ktorý sa môže odsúdenému uložiť disciplinárny trest. Disciplinárnymi trestami sú: (zák.č.475/2005 v zn. Zák. 93/2008Z.z. a vyhl. 368/2008, Z.z. PVTOS)

- a) pokarhanie,
- b) zákaz telefonického volania až na dobu troch mesiacov (pri ktorom novela ustanovuje, že ak pred uložením disciplinárneho trestu zákazu telefónneho volania bola odsúdenému udelená disciplinárna odmena, táto sa vykoná až po vykonaní uloženého disciplinárneho trestu),
- c) zákaz najviac dvoch nákupov potravín, vecí osobnej potreby a iných vecí okrem základných a ďalších potrieb osobnej hygieny a základných potrieb na korešpondenciu, (v kompetencii vychovávateľa je obmedzenie na počet jedného nákupu, vyšší počet môže uložiť vedúci oddelenie výkonu trestu, ktorá je jeho nadriadeným).

- d) umiestnenie do uzavretého oddielu v mimopracovnom čase až na dobu 20 dní, (v kompetencii vychovávateľa je obmedzenie na počet dní 10, vyšší počet môže uložiť vedúci oddelenie výkonu trestu, ktorá je jeho nadriadeným).
-
- e) celodenné umiestnenie do uzavretého oddielu až na dobu 20 dní, (v kompetencii vychovávateľa je obmedzenie na počet dní 10, vyšší počet môže uložiť vedúci oddelenie výkonu trestu, ktorá je jeho nadriadeným).

Vo vzťahu k disciplíne môžeme poznamenať, že v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody možno disciplinárne *odmeny a tresty* chápať ako **priamu formu uplatňovania kompetencie disciplinárnej právomoci**, ktorá je typická pre ústavy na VTOS tzv. „disciplinárno-izolačného typu“ (Czapow, 1981). Disciplinárne odmeny a tresty aj v podmienkach VTOS vyjadrujú určitým spôsobom preferencie istého výchovného štýlu a sú indikátorom edukačnej práce vychovávateľa a aj jeho osobnosti, statusu a authority.

3.1.2 Režim – forma uplatňovania disciplíny

S pojmom režim sa môžeme stretnúť prakticky vo všetkých oblastiach spoločenského života a spravidla ním označujeme určitú usporiadanosť. V metodických listoch podľa M. Kališa (1986,s.7) chápe pedagogika pojem režim ako označenie usporiadanosti a postupnosti výchovných činností v určitom čase a na určitom mieste, napríklad denný režim školy, školskej družiny, výchovného ústavu a podobne. Makarenko rozpracoval režimový systém tzv. „komunitného typu“, v ktorom za základné princípy považuje (Makarenko A.S.: 1954)

- **účelnosť** – všetky formy režimu majú určitý zmysel a logiku a musia byť vecne zdôvodnené a pre všetkých zainteresovaných jasne pochopiteľné
- **presnosť** – predpisy a denný poriadok nemajú pripúšťať výnimky v zmysle času, miesta a spôsobu ich napĺňania.
- **všeobecná záväznosť** – režim musí byť záväzný pre všetkých, výnimky musia rešpektovať zásadu účelnosti. Tu Makarenko upozorňuje na nebezpečenstvo vzniku tzv. „elity“ pozostávajúcej zo starších chovancov, veliteľov oddielov, ktorí pod zámienkou plnenia mimoriadnych úloh unikajú spod noriem režimu.
- **určitosť** – režim nemôže byť dodržiavaný ak nie je podložený, upravený predpismi a rozdelením zodpovednosti.

Pre režim je charakteristický systém špecifických sociálnych noriem, ktoré vyjadrujú požiadavky na správanie a vzťahy účastníkov výchovného procesu. Normy režimu sú jasne, presne a vecne formulované a logicky zdôvodniteľné. Režim býva koncipovaný tak, aby zodpovedal vekovým a individuálnym odlišnostiam vychovávaných. Z hľadiska teórie výchovy je režim prostriedkom mravnej výchovy, ktorého primárnym výchovným cieľom je výchova k disciplíne a disciplinovanosti ako mravnej črty osobnosti. Môžeme konštatovať, že výchovný režim v súčasných podmienkach je spôsobom organizácie života odsúdených, kde **pôsobí komplexne** na všetky zložky ich osobnosti a tvorí základ pre vytváranie takého výchovného systému, ktorý určuje spôsob zaobchádzania s odsúdenými a mieru ich aktivity v participácii na výchovnom procese. V penitenciárnej praxi teda režim môžeme chápať ako spôsob výkonu trestu odňatia slobody, upravený právnymi normami, v ktorom sa prejavuje ujma príslušná tomuto druhu trestu, ale ktorý súčasne pôsobí na odsúdených výchovne a vytvára vhodné podmienky pre realizáciu ostatných prostriedkov uplatňovania disciplíny. Režim tu plní regulatívnu funkciu a jeho obsahom sú sociálne normy. **Na rozdiel od disciplinárnych odmien a trestov, ktoré sú priamou formou uplatňovania disciplíny, je režim formou nepriamou** a spočíva v cielenom a systematickom využívaní sociálne regulatívneho vplyvu kolektívu (skupiny) odsúdených na jednotlivca. Táto forma podporuje aktívnu účasť odsúdených na organizácii ich života a dôsledne sa uskutočňuje v komunitných systémoch kolektívnej výchovy, pričom sa kladie dôraz na ovplyvňovanie sociálnych vzťahov v skupinách a elimináciu funkcionálnych vplyvov noriem kriminálnej subkultúry. Túto formu rozpracoval A.S. Makarenko a je známa pod pojmom „paralelné výchovné pôsobenie“. **Z pozície vychovávateľa vidíme možnosť kombinácie priamej a nepriamej formy uplatňovania kompetencií ako rôznych spôsobov ovplyvňovania odsúdených.** Každá z foriem má svoje špecifiká, ktoré sa v edukačnej realite prejavujú hlavne v prístupe k odsúdeným, ktorý je závislý od vnútorných a vonkajších podmienok výchovy a výchovných cieľov.

4. Diferenciácia odsúdených

V systéme slovenského trestného práva súdy určujú páchatelom trestných činov nielen dĺžku trestu, ale v závislosti od závažnosti trestného činu, respektíve v závislosti od časového úseku, ktorý uplynul od predchádzajúceho odsúdenia, zaraďujú odsúdených do ústavov s príslušným stupňom stráženia. (minimálny, stredný a maximálny stupeň stráženia.) Toto je označované ako **vonkajšia diferenciácia** výkonu trestu odňatia slobody. V rámci každého stupňa stráženia existujú ďalšie diferenciačné skupiny, ktoré spolu tvoria systém **vnútornej diferenciácie**. Do diferenciačných skupín sa odsúdení zaraďujú najmä podľa osobnostných dispozícií, stupňa kriminálnej a psychickej narušenosti, a možnosti efektívneho uplatnenia výchovných postupov. Cieľom vnútornej diferenciácie je predovšetkým ďalšie zdokonaľovanie výkonu trestu, v súlade s právnymi normami a prijatými európskymi konvenciami, aby výkon trestu odňatia slobody, z hľadiska svojho účelu, pôsobil na odsúdených v plnom rozsahu pozitívne.

Do Ústavu na výkon trestu odňatia slobody a Ústavu na výkon väzby v Ilave sú umiestňovaní muži, ktorých súd zaradil na výkon trestu odňatia slobody do stredného a maximálneho stupňa stráženia a odsúdení na doživotný trest odňatia slobody. Samotnému zaradeniu odsúdených do jednotlivých diferenciačných skupín predchádza komplexné diagnostické vyšetrenie psychického stavu páchatelov v Stredisku psychodiagnostickej a konzultačnej činnosti, ktoré po vyšetrení odporučí zaradenie odsúdeného do príslušnej diferenciačnej skupiny. Konečné stanovisko k zaradeniu dáva až komisia v ústave (zložená s odborne kvalifikovaného väzenského personálu – lekár, psychológ, sociálny pracovník, vychovávateľ a ďalší pracovníci zastupujúci oblasť výchovy, ochrany, prevencie a zamestnávania odsúdených), ktorá sa pri zaraďovaní odsúdených do jednotlivých diferenciačných podskupín riadi nasledovnými kritériami: (zák.č.475/2005 v zn. Zák. 93/2008Z.z. a vyhl. 368/2008, Z.z. PVTOS)

- postoj odsúdeného k trestnému činu
- postoj odsúdeného k trestu odňatia slobody,
- protispoločenský potenciál odsúdeného,
- akceptovanie výkonu trestu odňatia slobody,
- úroveň intelektu,
- psychopatologické nálezy,
- pozitívne alebo negatívne nastavenie k resocializácii,

- druhy závislosti,
- agresivita (šikanovanie, vydieranie, homosexuálne zneužívanie),
- pôsobenie na ostatných odsúdených (vplyv).

Pri rozhodovaní sa sleduje obmedzenie negatívnych vplyvov výkonu trestu na odsúdených a taktiež zamedzenie negatívneho vplyvu kriminálne narušených páchatel'ov. Zvýšená pozornosť sa venuje tým kategóriám odsúdených, ktorí si vyžadujú špecifický prístup predovšetkým z pohľadu účelu výkonu trestu odňatia slobody, pre ich osobnostné a sociokultúrne odlišnosti.

4.1 Vnútoraná diferenciacia – diferenciacné skupiny

V Ústave na výkon trestu odňatia slobody a Ústave na výkon väzby v Ilave tvoria systém vnútornej diferenciacie diferenciacné skupiny v rámci stredného a maximálneho stupňa strázenia. Výkon trestu odňatia slobody v rámci minimálneho stupňa strázenia sa v tunajšom ústave nevykonáva. Nasledovné poradie diferenciacných skupín je synchronizované od najmiernejšieho režimu v rámci stredného stupňa strázenia, až po najprísnejšie režimové prostredie v rámci maximálneho stupňa strázenia. (zák.č.475/2005 v zn. Zák. 93/2008Z.z. a vyhl. 368/2008, Z.z. PVTOS § 70)

Diferenciacná skupina : A Tvorja ju odsúdení zaradení do práce (vyučení, alebo zaučení v odbore) s priaznivou resocializačnou prognózou, kriminálne málo narušení, bez psychopatologickej záťažee a závažnejších porúch a bez disciplinárnych trestov. Z foriem zaobchádzania možno v plnej miere využiť individuálne a skupinové formy zaobchádzania. Na dosiahnutie výchovných cieľov možno využiť nielen režimové ovplyvňovanie, ale aj pracovnú výchovu a popri individuálnej výchovnej práci aj komunitný systém resocializácie.

Diferenciacná skupina : B

V tejto diferenciacnej podskupine sú umiestnení odsúdení, ktorých je možné zaradiť do práce, prípadne brigádnickej činnosti. Sú psychicky menej narušení, správanie majú v podstate stabilizované, prispôsobené Ústavnému poriadku, akceptujú výkon trestu a sú ochotní na primeranej úrovni spolupracovať s personálom ústavu. Kriminálna narušenosť je pomerne veľká (často recidíva) a trestné činy relatívne závažné, dĺžka trestu je stredne veľká. Odsúdení sú menej disciplinárne trestaní, prípadne majú zahladené disciplinárne

tresty. Z ovplyvňovania možno využiť nasledovné osobitné výchovné postupy (Osobitné výchovné postupy sú zamerané na odstránenie subjektívnych príčin trestnej činnosti spočívajúcich najmä v postojovej, hodnotovej a emocionálnej sfére osobnosti. Osobitné výchovné postupy sa môžu používať samostatne alebo spolu s inými formami a spôsobmi zaobchádzania a vykonáva ich len odborne kvalifikovaný väzenský personál.)

(zák.č.475/2005 v zn. Zák. 93/2008Z.z. a vyhl. 368/2008, Z.z. PVTOS)

- u odsúdených bez psychopatologickej záťaže – sociálno-výcvikové skupiny,
- u odsúdených s vážnymi aktuálnymi problémami bez psychopatologickej záťaže – individuálne alebo skupinové poradenské aktivity.

Diferenciačná skupina : C

Tvorí ju odsúdení s maximálne 50% možnosťou zaradenia do práce. Ich kriminálna narušenosť je veľmi veľká, sú to recidivisti, ktorí majú dlhodobé tresty a sú odsúdení prevažne za násilnú trestnú činnosť (vražda, lúpež, ublížene na zdraví, znásilnenie a pod.). Keďže títo odsúdení väčšinu svojho života trávajú vo výkone trestu odňatia slobody dochádza u nich často k negatívnemu posunu v hodnotovej sfére a v sexuálnej orientácii (sekundárna homosexualita). Na dosiahnutie výchovných cieľov možno využiť individuálne formy zaobchádzania a z osobitných výchovných postupov individuálne a v malej miere skupinové formy a poradenské aktivity.

Diferenciačná skupina : D-2 (max. st. stráženia)

Odsúdení zaradení do tejto diferenciacnej podskupiny sú ubytovaní na oddelení s osobitným dohľadom. Konečné stanovisko k zaradeniu odsúdeného do tejto diferenciacnej skupiny dáva riaditeľ ústavu a ďalšie zotrvanie odsúdeného v tejto skupine sa prehodnocuje raz za 3 mesiace. Na tomto oddelení sú ubytovaní odsúdení, ktorí negatívne pôsobia na ostatných odsúdených, ohrozujú bezpečnosť personálu i ďalších odsúdených a vykazujú vážne deštruktívne poruchy osobnosti s psychopatologickou záťažou. V situáciách, ktoré nedokážu sami riešiť, reagujú agresívne, suicídne alebo automutilačne- (sebapoškodením). Vyžadujú priamy dohľad a organizovanie ich činnosti. Z foriem zaobchádzania možno využiť len individuálne formy a nasledovné osobitné výchovné postupy :

- u odsúdených s vážnymi poruchami osobnosti s psychopatologickou

záťažou – individuálnu a skupinovú psychoterapiu a poradenstvo,

- u narušených odsúdených s rôznou úrovňou defektov – individuálnu psychoterapiu a poradenstvo.

Diferenciačná skupina : D-3 (max st. strázenia)

Sú v nej zaradení odsúdení s dlhodobou nepriaznivou resocializačnou prognózou. Ich charakteristikou je, že sú to jedinci s dlhodobými trestami (nad 10 rokov), ktorí sú silne kriminálne a psychicky narušení, neznášajú kolektív, v mnohých prípadoch vyhľadávajú samotu, prevláda individualizmus, často egoizmus. Typické pre ich správanie je rýchle afektívne vzplanutie do krízového stavu, po ktorom nastáva pomerne rýchle vyrovnanie do základnej hladiny správania. Sú to veľmi nebezpečný jedinci, takmer nezaraditeľní do práce (maximálne 15%). Keďže ide o odsúdených s vážnymi poruchami osobnosti, vyžadujú si individuálny prístup a z osobitných výchovných postupov možno uplatňovať len individuálne poradenské aktivity a individuálnu psychoterapiu. Z pohľadu režimu a disciplíny možno označiť diferenciačnú podskupinu D-3 ako sprísnenú, pretože odsúdení zaradení do tejto diferenciačnej podskupiny vyžadujú zvýšenú starostlivosť väzenského personálu, súbežne so zvýšenými prvkami bezpečnosti.

Diferenciačná skupina : D-4 (max. st. strázenia)

Tvorí ju páchatelia odsúdení na doživotný trest odňatia slobody , a sú zvláštnou kategóriou odsúdených v tomto ústave, pretože jediným kritériom zaradenia odsúdeného do tejto podskupiny je dĺžka trestu. Jedná sa o obzvlášť nebezpečných páchatel'ov, ich trestný čin vraždy (brutálna, alebo niekoľkonásobná) je vo všetkých prípadoch dominujúci. Celé oddelenie výkonu doživotných trestov je rozdelené na dva samostatné sektory. V prvom sektore sa nachádzajú mimoriadne nebezpeční a neprispôsobiví jedinci, ktorí sú ubytovaní individuálne na celách s maximálnymi prvkami bezpečnosti, a celu opúšťajú vždy len spútaní pod priamym dohľadom personálu. Pracovať môžu len na cele v ktorej sú ubytovaní. Výchovné úsilie sa v podstate obmedzuje na dohliadanie, aby správanie odsúdených v inštitúcii bolo v súlade s režimovým prostredím, poriadkom a disciplínou, ktorého dodržiavanie by malo byť zárukou zmeny ich doterajšieho správania. Z foriem zaobchádzania, predovšetkým z pohľadu výchovy, je možné využiť len individuálne ciele alebo terapeutické prvky, ktoré sú zamerané na emocionálnu, sociálnu, hodnotovú a postojoú sféru negatívnej osobnostnej štruktúry jednotlivcov. Týmto odsúdeným sa venuje potrebná individuálna starostlivosť vychovávateľa,

sociálneho pracovníka, psychológa, psychiatra a ďalších odborných väzenských pracovníkov. V druhom sektore sú umiestnení relatívne menej nebezpeční a prispôsobiví jedinci, odsúdení na doživotný trest odňatia slobody. Ubytovatí sú jednotlivo v celách, alebo v tzv. bunkách po štyroch. V bunke, ktorú tvoria navzájom prepojené dve cely a jedna spoločenská miestnosť, sú umiestnení odsúdení, ktorí sú plne adaptovaní na podmienky výkonu trestu, nemajú problémy v interakčných vzťahoch a ich spolužitie v kolektíve odsúdených nepôsobí rušivo.

Systém vnútornej diferenciacie v ústave je vertikálne priepustný na základe periodického hodnotenia odsúdeného, s výnimkou odsúdených na doživotie. Uplatňuje sa zásada zmiernení, resp. obmedzení v rámci zákona, ktoré majú motivačný charakter. Vnútorňa diferenciacia sleduje predovšetkým izolovanie obzvlášť kriminálne a osobnostne narušených jedincov od odsúdených schopných vykonávať štandardný výkon trestu, zníženie konfliktov medzi odsúdenými a personálom a zamedzenie prejavov agresivity. (zák.č.475/2005 v zn. Zák. 93/2008Z.z. a vyhl. 368/2008, Z.z. PVTOS)

4.1.1 Formy a možnosti zaobchádzania s odsúdenými počas výkonu trestu odňatia slobody

Výchovná práca v podmienkach VTOS zabezpečuje diferencované zaobchádzanie na základe psychických schopností odsúdeného, jeho mentálnej úrovne, veku, fyzických daností, sociokultúrneho postavenia a podobne. Individuálna výchovná práca tvorí systémový prístup k výchove a komplex výchovných postupov, ktoré sa ustanovujú individuálne s ohľadom na potrebu resocializácie odsúdeného.

Skupinové formy zaobchádzania, (Zákon č. 475/2005Z.z o VTOS v zn. zák. 93/2008 a Vyhláška č. 368/2008 Z.z.). sú kolektívne organizované stretnutia s cieľom dosiahnuť aktívnu účasť odsúdeného v procese zaobchádzania, pozitívneho sociálneho učenia a správania, riešenia konfliktov, rozvoja pozitívnych vlastností a medziľudských vzťahov. Jedná sa o progresívny spôsob realizácie a organizácie zaobchádzania (komunitný systém), ktorý sa uskutočňuje na základe aktívnej účasti odsúdených, pričom sa kladie dôraz na kolektívne a skupinové formy výchovného pôsobenia. Progresivita komunitného systému spočíva v zavedení špecifických princípov, najmä kolektívnosti, aktivity, obojstrannej a otvorenej komunikácie, spoluúčasti odsúdených na rozhodovaní

a sociálnom učení, ktoré sa dotýkajú metodických a organizačných hľadísk realizácie zaobchádzania.

Skupinové a individuálne formy zaobchádzania sa určujú spravidla odsúdeným bez psychopatologickej záťaže a defektov. U skupín odsúdených s psychopatologickými prejavmi a defektmi sa určujú spravidla osobitné výchovné a liečebné postupy. Prostriedkom na realizáciu individuálnej výchovnej práce s odsúdenými je program zaobchádzania, ktorý je zameraný na rozvoj osobnosti odsúdeného, jeho správanie a hodnotovú orientáciu v súlade s právami a povinnosťami, ktoré sú určené osobitnými predpismi.).

Pri stanovení programu zaobchádzania sa dodržiavajú tieto zásady : (Zákon č. 475/2005Z.z o VTOS v zn. zák. 93/2008 a Vyhláška č. 368/2008 Z.z

- a) komplexnosť - zameranie na osobnosť a jej jednotlivé zložky, ako sú vedomosti, postoje, motivačné pochody a podobne,
- b) diferencovanosť - využívanie rôznych spôsobov zaobchádzania a programov resocializácie,
- c) sústavnosť - pôsobenie 24 hodín denne, za účasti celého väzenského personálu.

Jednotlivé časti programu zaobchádzania sú z hľadiska obsahu zamerané : (Zákon č. 475/2005Z.z o VTOS v zn. zák. 93/2008 a Vyhláška č. 368/2008 Z.z.).

A) Vzdelávanie a edukačná časť - ďalším vzdelávaním umožniť odsúdenému rozšírenie vedomostí a zručností, zvýšiť predpoklady začlenenia do spoločnosti po prepustení na slobodu, režimovým ovplyvňovaním podporovať morálku, zmysel pre osobnú zodpovednosť, zlepšenie správania a udržiavanie dôstojnosti.

B) Aktivity vo voľnom čase - rozvíjať základné vedomosti a zručnosti, budovať motiváciu a organizovať činnosti pozitívne formujúce osobnosť odsúdeného, rozvíjať jeho tvorivosť, pozitívny vzťah k okoliu a udržiavať telesné a duševné zdravie.

C) Zamestnávanie - zabezpečovať podmienky na získanie potrebných zručností, alebo zvyšovanie pracovnej kvalifikácie s cieľom vytvoriť predpoklady na úspešné zaradenie odsúdeného do občianskeho života po prepustení na slobodu.

D) Extramurálna časť - posilňovať a udržiavať sociálne pozitívne väzby s blízkymi osobami a vonkajším svetom.

E) Tréningová a terapeutická časť (osobitné výchovné postupy) - zamerať sa na sociálny výcvik, poradenstvo, intervenciu, krízovú intervenciu, skupinovú a individuálnu psychoterapiu.

Program zaobchádzania stanoví *vychovávateľ* príslušného kolektívu alebo skupiny, kde bol odsúdený zaradený komisiou, a to do troch mesiacov od jej rozhodnutia. Pri stanovení a realizácii programu zaobchádzania sa prihliada na anamnestické údaje odsúdeného, vrátane kriminálnej minulosti, poznatky získané počas väzby, dĺžku trestu odňatia slobody, termín podmieneného prepustenia, správanie odsúdeného, fyzické a psychické schopnosti a spôsobilosti, stupeň a povahu narušenia, možnosti pracovného zaradenia, zapojenia do individuálnych a skupinových foriem zaobchádzania, rozvíjanie záujmov a využívanie voľného času, predpoklady spoločenského zaradenia po prepustení z výkonu trestu a možnosti jeho sociálnej rehabilitácie. Stanovenie programu zaobchádzania pre páchatel'ov odsúdených na doživotný trest odňatia slobody sa riadi rovnakým vykonávacím predpisom, ako bolo doposiaľ uvedené, s prihliadnutím na podmienky, obmedzenia a špecifiká oddelenia na výkon doživotných trestov.

Pri všetkých uvedených obmedzeniach musí byť dodržaná zákonnosť výkonu trestu odňatia slobody v zmysle zák. 475/2005 v zn. zák. 93/2008 Z.z. o VTOS

5.Cieľ prieskumu a stanovenie hypotéz

Cieľom našej prieskumnej práce bolo prístupit' k osobnosti vychovávateľa, jeho statusu a autorite z toho hľadiska, že sme chceli poznať štýl výchovnej práce vychovávateľov, pri uplatňovaní svojich kompetencií a disciplíny, načrtnúť obraz o sociálnych vzťahoch medzi odsúdenými v ústave na výkon trestu odňatia slobody v Ilave, a vychovávateľmi, charakterizovať a porovnať, ako odsúdení posudzujú osobnosť vychovávateľa, jeho kompetencie, autoritu a ako dodržiavajú disciplínu. Takýto zámer nám poslúžil ku skĺbeniu teoretických poznatkov o osobnosti vychovávateľa, jeho postavení, kompetenciách, výchovnom štýle, jeho autorite a vyžadovaní disciplíny od odsúdených s jeho skutočnou činnosťou vo výchovnej realite v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody. Chceli sme poukázať na nutnosť diferencovaného prístupu vo vyžadovaní disciplíny z hľadiska rozdielnosti štruktúr výchovných kolektívov odsúdených. Ďalej sme chceli tiež postrehnúť určité rozdiely v posudzovaní osobností vychovávateľov odsúdenými v dvoch rôznych podskupinách a v ochote spolupracovať pri plnení ich požiadaviek. V našom prieskume sme sa snažili **nahliadať na problém** osobnosti vychovávateľa v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody **z viacerých uhlov pohľadu**. Vychádzajúc z vyššie uvedených cieľov sme si stanovili nasledovné hypotézy:

H1 – Predpokladáme, že v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody je vychovávateľ z hľadiska svojho postavenia viac formálnou ako prirodzenou autoritou.

H2 – Predpokladáme, že vychovávateľa postupujú v jednotlivých kolektívoch pri uplatňovaní disciplíny diferencovane, s ohľadom na individualitu odsúdených.

H3 – Predpokladáme, že napriek štruktúre osobnosti odsúdených a rôznemu rozsahu ich psychosociálneho a emocionálneho narušenia vychovávateľa využívajú viac vplyvy odmeňovania ako represívne spôsoby regulácie správania.

5.1 Rozdelenie a charakteristika prieskumného súboru.

Prieskumný súbor tvorili tri skupiny.

Prvou bola skupina 20-tich vychovávateľov, pôsobiacich v ÚVTOS a ÚVV v Ilave, ktorí majú disciplinárnu právomoc. Tento súbor sme označili ako „**súbor vychovávateľov**“.

Druhou skupinou bol súbor odsúdených, v ÚVTOS a ÚVV ústave v Ilave, ktorý sme si rozdelili do dvoch podskupín. Prvú podskupinu odsúdených tvorila sociálna skupina odsúdených zaradených do stredného stupňa stráženia a diferenciacnej skupiny „B“ v počte 50 náhodne vybraných odsúdených.

Tento súbor sme označili ako **súbor „X“**

Druhou podskupinou odsúdených bola sociálna skupina odsúdených zaradených do maximálneho stupňa stráženia a diferenciacnej skupiny „C“ tiež v počte 50 náhodne vybraných odsúdených.

Tento súbor sme označili ako **súbor „Y“**.

Všetci odsúdení z oboch podskupín sú v ústave ubytovaní v tzv. spoločnej väzbe. Ide o ubytovanie vo veľkokapacitných celách (20-30 odsúdených v jednej cele) Cely sú umiestnené v sektoroch a zodpovedajú vonkajšej a vnútornej diferenciacii v zmysle zákona 475/ 2005 v zn. zák. 93/2008 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody.

5.1.1 Charakteristika prieskumného súboru vychovávateľov

Ide o dvadsať vychovávateľov, pedagógov a výchovných pracovníkov pôsobiacich v ÚVTOS a ÚVV Ilava, ktorí prichádzajú do kontaktu s odsúdenými a majú disciplinárnu právomoc, to znamená, že môžu ovplyvňovať, korigovať a výchovne pôsobiť formou udeľovania odmien, ukladania trestov a podobne. Všetci v tejto skupine majú ukončené vysokoškolské vzdelanie pedagogického smeru. Vekové rozpätie príslušníkov tejto skupiny je od 30 do 52 rokov. Dĺžka penitenciárnej praxe týchto príslušníkov je od 1 do 25 rokov. Všetci príslušníci tohto prieskumného súboru absolvovali špecializované odborné vzdelanie zamerané na penitenciárne zaobchádzanie. Jedná sa o osobnosti, ktoré sú citovo vyrovnané, psychicky zdravé, sociálne prispôsobivé, tvorivé, s optimistickým pohľadom na svet, osobnosti, ktoré sú komunikatívne, vedia sa asertívne presadiť, majú schopnosti pozitívnej motivácie, disponujú primeraným sebedomím, sú ochotní prijímať kritiku a vedia objektívne hodnotiť situácie v prostredí VTOS. **V prvom rade sú však ľuďmi**

a samozrejme sa vyznačujú aj osobnými ľudskými nedostatkami a určitými rezervami, ktoré môžu vzhľadom na svoj potenciál snahou a iniciatívou kompenzovať.

5.1.2 Charakteristika súboru odsúdených, označeného ako skupina X

Ide o sociálnu skupinu odsúdených, ktorí sú vo výkone trestu odňatia slobody v ÚVTOS a ÚVV v Ilave a sú zaradení v strednom stupni stráženia a v diferenciačnej skupine „B“. Títo odsúdení zabezpečujú v ústave činnosti v tzv. réžii. Sú zamestnaní ako kuchári, upratovači, automechanici, v ústavnej pracovni, záhrade a podobne. Svojou prácou vlastne zabezpečujú bezproblémový chod ústavu z hľadiska služieb (strava, výmena prádla,...) V tejto skupine sú takmer všetci odsúdení zamestnaní. Väčšina odsúdených je vyučená na niektorom z odborných učilíšť. Odsúdení často žiadajú návštevy. Kontakt s rodinou, poprípade so spoločenskými a cirkevnými organizáciami možno v tejto skupine charakterizovať ako živý a častý.

Všetci odsúdení často dostávajú listy a osobnú korešpondenciu najmä od rodinných príslušníkov, priateľov a známych. Voľnočasové aktivity sú u týchto odsúdených v rámci možností ústavu pomerne pestré. Prevládajú športové činnosti, akými sú napríklad nohejbal, stolný tenis ale aj šach, čítanie kníh a časopisov, sledovanie televízie a zapájanie sa do činnosti výtvarného a akvaristického a počítačového krúžku. Zaobchádzanie je v tejto skupine realizované väčšinou skupinovou formou, kde sa v komunite riešia hlavne problémy organizačného charakteru. Vzťahy medzi odsúdenými sú viac - menej na dobrej úrovni, odsúdení medzi sebou vychádzajú. Pri osobných vzťahových problémoch vychovávateľ realizuje osobný pohovor. Služby ústavného psychológa v zmysle krízových intervencií takmer nevyužívajú. V hodnotení a regulovaní správania odsúdených vychovávateľ používa častejšie odmeny ako tresty. Najčastejšie udeľuje odmeny za dobré pracovné výsledky, poriadok na izbách a vzorné plnenie svojich povinností. Tresty v tejto skupine vychovávateľ ukladá veľmi málo, a ak aj uloží trest umiestnenia do uzatvoreného oddielu, tak väčšinou len po práci. Najčastejšie však ide o ústny dohovor, prípadne písomné pokarhanie. Pre ucelenejšiu predstavu o spektre odsúdených v tejto skupine sme zostavili nasledujúcu tabuľku.

Tab. č.1: charakteristika odsúdených v súbore X

Charakteristika	početnosti	%
Zamestnaní	50	100
Vyučení (OÚ)	20	40
dĺžka trestu pod 5 rokov	32	64
dĺžka trestu nad 5 rokov	18	36
násilné trestné činy	6	10
trestný čin vraždy	1	2
Majetková trestná činnosť	43	86
Recidíva : (viac ako 5-krát vo VT)	12	24
Recidíva :(menej ako 5-krát vo VT)	38	76
Bez recidívy	0	0
podpora rodiny vo VT	38	76

5.1.3. Charakteristika súboru odsúdených, označeného ako skupina Y

Ide o sociálnu skupinu odsúdených, ktorí sú vo výkone trestu odňatia slobody v nápravno-výchovnom ústave v Ilave zaradení do maximálneho stupňa stráženia a diferenciacnej skupiny „C“. Možnosť zamestnania týchto odsúdených je v ústave obmedzená z dôvodu nedostatočného vzdelania, slabých profesijných zručností, povahy trestnej činnosti a s tým súvisiacich bezpečnostných opatrení. Odsúdení, ak sú zamestnaní tak pracovisku montáž káblových zväzkov. Väčšina z nich nemá dokončenú ani základnú školu. Extramurálne vzťahy sú na slabej úrovni, návštevy žiadajú z celej skupiny iba siedmi odsúdení, ostatní návštevy nežiadajú najmä pre zlé vzťahy s rodinou alebo nepriaznivú sociálno-ekonomickú situáciu v rodine, pre veľkú vzdialenosť, prípadne pre vysoký vek príbuzných.

Korešpondencia je sporadická a väčšinou ide o listy adresované cirkevným a charitatívnym organizáciám s prosbami o materiálnu pomoc a zasielanie komodít ako sú káva a čaj. Voľno - časové aktivity sú u týchto odsúdených pomerne jednotvárne. Ide najmä o sledovanie televízie a videa. Venujú sa však športovým činnostiam, akými sú napríklad stolný tenis. Ďalej uprednostňujú aj čítanie časopisov (gramotní). Hoci majú možnosť využívať voľný čas aj v činnosti niektorých záujmových krúžkov, prevláda medzi týmito odsúdenými nezáujem. Zaobchádzanie je v tejto skupine realizované skupinovú aj individuálnou formou. V komunite sa riešia hlavne problémy, týkajúce sa vzájomného

spolužitia a vzťahov medzi odsúdenými. V kolektíve prevládajú negatívne javy ako napríklad Bartrov obchod, závislosť na tabaku, káve a čaji, zneužívanie liekov, sebapoškodzovanie, žiarlivosť medzi homosexuálnymi partnermi, účelové správanie a prejavy agresivity (fyzický konflikt, vydieranie,...) Zaobchádzanie je v tejto skupine realizované skupinovou formou, kde Vychovávateľ musí často riešiť problémy v skupine komunitným spôsobom aj individuálnymi pohovormi, pričom odsúdení často žiadajú aj pohovory s ústavným psychológom, a to aj kvôli banálnym problémom. V hodnotení a regulovaní správania odsúdených je vychovávateľ bohužiaľ nútený často ukladať tresty. Najčastejšími trestami sú pokarhanie a celodenné umiestnenia do uzatvoreného oddielu. Odmeny udeľuje vychovávateľ za dobré pracovné výsledky, vzorné správanie a poriadok v osobných veciach.

Pre ucelenejšiu predstavu o spektre odsúdených v tejto skupine sme tiež zostavili tabuľku:

Tab. č.2: charakteristika odsúdených v súbore Y

Charakteristika	početnosti	%
Zamestnaní	27	54
Vyučení (OÚ)	4	8
dĺžka trestu pod 5 rokov	0	0
dĺžka trestu nad 5 rokov	50	100
násilné trestné činy	16	32
Trestný čin vraždy	27	54
Majetková trestná činnosť	7	14
recidíva : (viac ako 5-krát vo VT)	34	68
recidíva :(menej ako 5-krát vo VT)	16	32
Bez recidívy	0	0
podpora rodiny vo VT	7	14

5.2 Metodika a metódy prieskumu

Teoretickú časť práce sme spracovali **literárnou metódou**, čo je spôsob štúdia a používanie literatúry, jej spracovanie, technika zaznamenávania, odkladanie písomných dokumentov a používanie literatúry pri spracovaní vlastných výsledkov výskumu. V tejto diplomovej práci sme používali diela z pedagogickej literatúry, zákony, právne normy a zbierky inštrukcií predpisov a smerníc ako aj literatúru dotýkajúcu sa práce vo výkone trestu odňatia slobody. Z prečítanej literatúry sme si myšlienky a poznatky zaznamenávali vo forme výpiskov.

V prieskume sme použili viacero metód, no ako **dominantnú** sme použili **metódu dotazníka**, ktorý nám ako prieskumný a vyhodnocovací nástroj poslúžil na zisťovanie informácií o úrovni vzájomných vzťahov medzi vychovávateľom a odsúdenými vychádzajúcich zo statusu a vytvorenej autority a uplatňovanej disciplíny v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody. Dotazníkom sme zbierali údaje dopytovaním sa respondentov a získali sme informácie o tom, ako respondenti prežívajú, hodnotia a vnímajú vzájomné vzťahy v podmienkach VTOS. Skoncipovali sme **dva hárky** dotazníkov. Prvý bol určený pre **súbor vychovávateľov** ÚVTOS a ÚVV Ilava. Druhý bol určený **odsúdeným** v ÚVTOS a ÚVV Ilava zaradeným do stredného a maximálneho stupňa stráženia, pričom títo boli rozdelení do dvoch podskupín označených ako **súbor X** a **súbor Y**. Dotazníky boli anonymné, aby neovplyvňovali respondentov. Dotazník obsahoval úvodné informácie, inštrukcie a v súboroch odsúdených im bolo dodatočne podané ústne vysvetlenie na uvoľnenie atmosféry a vzbudenie dôvery. Pri rozdávaní dotazníkov sme zohľadnili princíp dobrovoľnosti a ochoty spolupracovať. Otázky sme formulovali tak, aby boli pre respondentov zrozumiteľné a aby sa mohli ľahko rozhodnúť pre niektoré z alternatív. V každom z dotazníkov bolo po desať položiek, z ktorých deväť bolo uzavretých s viacerými odpoveďovými možnosťami - alternatívami a desiate položky mali charakter otázok vyžadujúcich neštruktúrované odpovede, umožňujúce respondentom vyjadriť sa k otázke akoukoľvek vlastnou formou. Pri zostavovaní otázok sme využili i rady a pripomienky vychovávateľov, ktorí už dlhšiu dobu pôsobia v podmienkach výkonu trestu OS. K dotazníku sme ako **pomocnú** metódu použili **metódu rozhovoru**, kvôli navodeniu atmosféry a dôvery, a tiež sme v rozhovore upozornili odsúdených v každej skupine, že posudzovať môžu vychovávateľa, ktorého si sami zvolili.

V dotazníku určenom pre **súbor vychovávateľov** boli :

3 položky zamerané na preferencie postupov pri uplatňovaní disciplíny.

3 položky zamerané na vyjadrenie úrovne vzťahov a posúdenie možností ich pozitívneho utvárania.

2 položky zamerané na vyjadrenie úrovne strachu a emocionality v interakcii s odsúdenými.

2 položky sa týkali okruhu riešenia výchovných problémov v edukačnej realite VTOS

V dotazníku určenom pre **súbory odsúdených** boli :

4 položky zamerané na vyjadrenie názorov odsúdených k preferenciám postupov vychovávateľov pri uplatňovaní disciplíny.

3 položky zamerané na vyjadrenie úrovne vzájomných vzťahov odsúdených s vychovávateľmi.

1 položka zameraná na posúdenie úrovne strachu vo vzájomnej interakcii s vychovávateľmi.

1 položka zameraná na posúdenie prístupov vychovávateľov pri riešení osobných problémov odsúdených.

1 položka smerovala k vyjadreniu osobného postoja a ochoty plniť normy väzenského poriadku.

Kvôli zvýšeniu **objektivity a validity** prieskumu sme ho doplnili o **metódu obsahovej analýzy dokumentov**. Jednalo sa o **evalvačné textové dokumenty**. V našom prípade išlo o štúdium spisových materiálov odsúdených, z ktorých sme získavali údaje o uplatňovaní disciplíny vychovávateľmi v určitom období.

Všimli sme si ukládanie trestov a udeľovanie odmien odsúdeným v oboch vyššie charakterizovaných súboroch odsúdených. Z každej podskupiny sme vybrali po 50 dokumentov, z ktorých sme chceli získavať informácie. Z týchto dokumentov sme zisťovali početnosti udeľovaných odmien a ukladaných trestov v I. polroku 2011. **Metódu obsahovej analýzy dokumentov sme využili aj na charakteristiku prieskumného súboru a jeho podskupín.**

Na spracovanie údajov získaných z dotazníkov aj z obsahovej analýzy dokumentov sme použili **štatistické metódy**, kde sme štatistickými postupmi získané údaje utriedili a ich hodnoty sme vyjadrili v tabuľkách percentuálne a numericky. Vychádzajúc zo získaných údajov sme tieto **porovnávali**, **vyhodnocovali** a logickým spôsobom sme ich **interpretovali** a došli sme k všeobecným záverom, ktoré sme konfrontovali s ostatnými známymi poznatkami v tejto oblasti. Pri porovnávaní súborov odsúdených sme do úvahy brali údaje z každej skupiny odsúdených zvlášť i oboch skupín.

5.3 Analýza výsledkov prieskumu

V našom prieskume sme v prvej hypotéze *predpokladali*, že vychovávateľ je hľadiska svojho postavenia viac formálnou ako výchovnou autoritou.

Najskôr sme pristúpili k vyhodnoteniu údajov v dotazníku, ktorý bol určený pre súbor vychovávateľov.

5.3.1. Rozbor výsledkov získaných z dotazníka pre vychovávateľov

Tab.č. 3 : Najčastejšie udeľované odmeny vychovávateľmi pri uplatňovaní disciplíny

P. č.	Druhy najčastejšie udeľovaných odmien	%
1.	Pochvala	65
2.	Mimoriadne povolenie návštevy	20
3.	Mimoriadne povolenie telefonického volania	14
4.	Finančná odmena	2
5.	Mimoriadne voľno na opustenie ústavu	-

Z týchto údajov vyplýva, že pochvala je najviac preferovanou najčastejšou formou odmeňovania odsúdených preto, lebo je povzbudzujúca, zvyšuje pozitívnu interakciu medzi ods. a vychovávateľom, má emocionálny náboj a nemá materiálny charakter. Motivačná sila pochvaly v tomto prostredí tkvie aj v možnosti pozitívneho posunu odsúdených v rámci vnútornej diferenciácie. Druhou najčastejšie preferovanou odmenou bolo mimoriadne povolenie návštevy.

Je pre odsúdených atraktívnou odmenou, vyvoláva pozitívne pocity z hľadiska extramurálnych vzťahov, vhodná je pre ods. ktorých rodina podporuje. Tak isto môžeme charakterizovať pohnútky udeľovania mimoriadneho povolenia telefonovania. To, že len malé percento z vychovávateľov viedlo finančnú odmenu, neznamená, že tieto odmeny nie sú principiálne nepreferované. V našej otázke išlo o preferencie najčastejšie udeľovaných odmien. Túto veľmi atraktívnu odmenu udeľujú vychovávatelia odsúdeným napr. za dlhodobé vzorné správanie, mimoriadnu snahu a dobré pracovné výsledky, výraznú

pozitívnu zmenu v prístupe k výkonu trestu a plneniu si svojich povinností, ktorou sa sústavne prejavujú dlhší čas.

Tab.č. 4 : Najčastejšie preferencie trestov pri uplatňovaní disciplíny

P. č.	Druh najčastejšie ukladaného trestu	%
1.	Pokarhanie	61
2.	zákaz najviac dvoch nákupov potravín, vecí osobnej potreby a iných vecí okrem základných a ďalších potrieb osobnej hygieny a základných potrieb na korešpondenciu	19
3.	zákaz telefonického volania až na dobu troch mesiacov	5
4.	Celodenné umiestnenie do do uzavretého odd. v mimopracovnom čase až na dobu 20 dní	6
5.	celodenné umiestnenie do uzavretého oddielu až na dobu 20 dní	9_

Z uvedených výpovedí respondentov v tabuľke vyplýva, že vychovávatelia z trestov najčastejšie ukladajú pokarhanie. Pokarhanie je najmiernejšou formou trestu za porušenie noriem ústavného poriadku alebo PVTOS. Má charakter okamžitej spätnej väzby a zastaví prejavy nevhodného správania sa odsúdených na začiatku.

Zákaz nákupu má edukačný význam pre odsúdených, ktorí majú na osobnom konte peniaze a niektorí z nich majú tendencie využívať nakupované komodity ako platidlo za rôzne protislužby od iných odsúdených. Zaujímavé sú preferencie trestov vo forme umiestnenia do uzavretého oddelenia v mimopracovnom čase a celodenné umiestnenia. Tieto tresty vychovávatelia ukladajú za hrubšie porušovanie noriem PVTOS alebo zvlášť nevhodné správanie sa odsúdených a za vzájomné konflikty, kedy je nutné rznym spôsobom nastoliť poriadok a disciplínu. Tak ako všetky tresty aj tieto formy vychovávatelia ukladajú neradi, no ako vidno v tabuľke, sú nútení siahnuť po nich pomerne často. Ide hlavne o vychovávateľov, ktorí pracujú s odsúdenými v a diferenciacnej skupine „C“.

Tab.č. 5 : Náročnosť vychovávateľov pri uplatňovaní kompetencie disciplinárnej právomoci.

P.č.	Stupeň náročnosti	%
1.	veľmi náročný	10
2.	primerane náročný	90
3.	málo náročný	-

Z tabuľky vyplýva, že až 90% respondentov si myslí, že pri uplatňovaní kompetencie disciplinárnej právomoci sú primerane nároční. Ich konanie je založené na poznaní jednotlivcov vo výchovnom kolektíve a svoj postoj diferencujú v závislosti od okolností vzniku disciplinárnych problémov, ale aj od celkovej klímy, ktorá vo výchovnom kolektíve panuje. 10% respondentov uviedlo, že sú pri uplatňovaní disciplíny veľmi nároční. Ich postoj je ovplyvnený spektrom odsúdených, s ktorými prichádzajú do kontaktu (max. st. strázenia, dif.sk. „C“), ale aj dĺžkou penitenciárnej praxe. Nikto z vychovávateľov nepripúšťal, že pri uplatňovaní kompetencie disc. Právomoci by bol málo náročný. Z toho vyplýva, že všetci sú presvedčení o tom, že dôsledné uplatňovanie disciplíny je v podmienkach výkonu trestu nevyhnutné pre efektívnu prácu s odsúdenými.

Tab.č. 6 : Vyjadrenie postoja vychovávateľov medzi nimi a odsúdenými

P. č.	Úroveň vzťahu	%
1.	Veľmi dobrý	10
2.	Ods. ma rešpektujú vo všetkých požiadavkách	30
3.	Dobrý, bez konfliktov	45
4.	Formálny	15
5.	Nemám vytvorený žiadny vzťah k odsúdeným	-

Z uvedených údajov možno usúdiť, že úroveň vzťahu s odsúdenými charakterizovali vychovatelia viac menej pozitívne. Najviac respondentov posúdilo svoj vzťah k odsúdeným ako dobrý, bez konfliktov. Ako veľmi dobrý vzťah k odsúdeným posúdilo 10% respondentov. Ide o vychovávateľov pracujúcich s odsúdenými v súbore „X“. Rešpektovanie vo všetkých požiadavkách uviedlo 30% a formálny vzťah k odsúdeným

15% vychovávateľov, čo je relatívne mnoho. Svedčí to o náročnej práci s odsúdenými a aj o určitom odstupe vo vzťahu k odsúdeným. Z toho vyplýva, že vychovatelia pri uplatňovaní kompetencie disciplinárnej právomoci sú pomerne často nútení využívať autoritu plynúcu so svojho formálneho statusu, čo následne ovplyvňuje ich vzťahy k odsúdeným. Nikto z vychovávateľov neuviedol, že by nemal k odsúdeným vytvorený žiadny vzťah.

Tab.č. 7 : Posúdenie možností utvárania pozitívnych vzťahov s odsúdenými z výchovného hľadiska

P. č.	Možnosti utvárania vzťahov	%
1.	Individuálny prístup k odsúdeným	68
2.	Osobný príklad (komunikácie, riešenie probl. situácií...)	17
3.	Utváranie pozitívnej klímy, atmosféry	15
4.	Dovoľujúci štýl výchovy	–
5.	Nezmyselnosť utvárania pozitívnych vzťahov	–

Z údajov v tabuľke možno vidieť, že prevažná väčšina vychovávateľov vidí možnosti utvárania pozitívnych vzťahov s odsúdenými hlavne v individuálnom prístupe k nim. Tieto tvrdenia vychádzajú z každodennej reality, kde vychovávateľ dlhodobo spoznáva jednotlivcov vo výchovnej skupine odsúdených a môže tak diferencovane pôsobiť vo vzájomnej interakcii. Utváranie pozitívnej atmosféry a klímy ako možnosť utvárania pozitívnych vzťahov uviedlo 15% respondentov, pričom toto možno realizovať v skupinových formách zaobchádzania s odsúdenými str. st. stráženia a dif. skupiny „B“ Dovoľujúci štýl výchovy a nezmyselnosť utvárania pozitívnych vzťahov neuviedol nikto z vychovávateľov, z čoho vyplýva, že každý z nich prikladá vyžadovaniu disciplíny, svojmu postaveniu, autorite a utváraniu vzťahov určitý význam.

Tab.č. 8 : Posúdenie podielu vychovávateľa na utváraní dobrých vzťahov

P. č.	Miera vyjadrenia	%
1.	Má veľký a významný podiel na utváraní dobrých vzťahov	54
2.	Čiastočne ovplyvňuje vzťahy v kolektíve	46
3.	Nemá žiadny podiel na utváraní dobrých vzťahov	-

Hodnoty v tabuľke ukazujú, že väčšina respondentov prikladá významný podiel svojej osobnosti na utváraní pozitívnych vzťahov medzi odsúdenými, čím vyjadrujú postoj, že vychovávateľ váhou svojho postavenia, kompetencií a autority môže svojím výchovným pôsobením zásadne zasahovať a ovplyvňovať vzájomné medziľudské vzťahy v kolektíve odsúdených. Ide o potvrdenie dôležitosti úlohy vychovávateľa v resocializačnom procese odsúdených. Viac ako polovica respondentov tvrdí, že vychovávateľ významne ovplyvňuje vzťahy v kolektíve. 46 percent respondentov si myslí, že osobnosť pedagóga iba čiastočne ovplyvňuje vzťahy, čo je dosť vysoké percento, čím upozorňuje na zložitosť a náročnosť výchovnej práce v podmienkach ÚVTOS. To, že vychovávateľa nemajú žiadny podiel na utváraní dobrých vzťahov medzi odsúdenými si nepripúšťa žiadny z nich. Môžeme konštatovať, že všetci si uvedomujú aj svoju zodpovednosť a vplyv na celkový prevýchovný proces.

Tab.č. 9 : Pociťovanie strachu z odsúdených

P. č.	Miera vyjadrenia	%
1.	Mávam a často	-
2.	Občas, vo vyhrotených situáciách	100
3.	Nemávam, nikdy	-

Všetci vychovávateľa na otázku strachu z odsúdených reagovali tak, že každý si priznal určitú mieru, ktorú podmienil možnosťou vzniku vyhrotených a nebezpečných situácií, ktoré v tomto prostredí niekedy reálne môžu nastať. Miera strachu vyplýva aj z poznania povahy trestnej činnosti páchanej odsúdenými v minulosti.

Tab.č. 10 : Schopnosť vychovávateľa ovládať svoje konanie

P. č.	Miera kontroly konania	%
1.	Áno, dokážem, vždy a za každých okolností	-
2.	Áno, dokážem, no nastávajú občas situácie kedy sa aj rozčúlim	100
3.	Nie, nedokážem sa ovládať	-

Na otázku či sú vychovávateľa schopní kontrolovať svoje konanie sa všetci zhodli v tvrdení, že majú svoje emócie pod kontrolou, no každý priznal, že nastanú občas situácie, kedy sa vedú rozčúliť. Tento fakt je podmienený prostredím, v ktorom vychovávateľa pracujú a spektrom odsúdených, s ktorými denne prichádzajú do kontaktu. Keďže ide o osoby viac či menej kriminálne, psychicky a sociálne narušené, je schopnosť sebaovládania vychovávateľov nevyhnutná.

Tab.č. 11 : Pociťovanie bezradnosti vychovávateľa pri riešení výchovných problémov

P. č.	Miera pocitu bezradnosti	%
1.	Nie nepociťoval, viem sa vynájsť a poradiť si	45
2.	Občas, no len vo veľmi zložitých situáciách	5
3.	Často sa cítim bezradný	-
4.	Nie, postupujem v zmysle ZVTOS a PVTOS	35
5.	Ak sa cítim bezradný, požiadam o pomoc svojich kolegov	15

45% respondentov uviedlo, že sa vie v problémových situáciách vynájsť a poradiť si. 35% z nich postupuje v zmysle zákona a 15% v problémových situáciách hľadá pomoc a radu

u svojich kolegov. Ide o vychovávateľov s krátkou dobou penitenciárnej praxe. Vzhľadom na údaje v tabuľke môžeme konštatovať, že pri riešení problémov sa vychovávatelia v podstate necítia bezradní, dokážu trpezlivo uvažovať a vedia si určiť priority v závislosti od povahy problému a momentálnej situácie. Svojimi názormi vyjadrili vieru vo svoje schopnosti a individuálny prístup pri riešení problémov.

Preferencie využívaných zdrojov pri riešení výchovných problémov ?

1. ZVTOS a PVTOS – kvôli dodržaniu zákonnosti
2. Všeobecne záväzné a interné normy stanovené v ÚVTOS a ÚVV Ilava – kvôli dôslednosti ich dodržiavania
3. Vlastné skúsenosti s penitenciárnej praxe – využívanie svojej právomoci a z nej plynúcej autority, dodržiavanie zásady individuálneho prístupu.

Ako východisko, podmienku pri výbere zdrojov určujúcich postupy pri riešení výchovných problémov uvádzali povahu problému a momentálnu situáciu.

Zo získaných údajov vyplynulo, že vychovávatelia si uvedomujú, že aj popri formálnom pôsobení na odsúdených, ktoré vyplýva z ich funkcie a statusu v danej inštitúcii je dôležité aj sústavne výchovne vplyvať a pôsobiť ako **osobná – prirodzená výchovná autorita.**

Môžeme tak vysloviť názor, že hypotéza číslo 1 sa nám potvrdila čiastočne, pretože vychovávatelia ovplyvňujú a regulujú správanie sa odsúdených **nielen z hľadiska formálneho** - požiadaviek väzenských predpisov ale aj z hľadiska požiadaviek spoločenských a **svojej osobnosti.**

5.3.2 Rozbor výsledkov získaných z dotazníka pre odsúdených

Naším ďalším *predpokladom* (v druhej hypotéze) bolo tvrdenie, že vychovávatelia postupujú v jednotlivých kolektívoch pri uplatňovaní disciplíny diferencovane s ohľadom na ich individualitu. .

V druhej časti vyhodnocovania sme spracovali, vyhodnotili a interpretovali výsledky dotazníka adresovaného odsúdeným v dvoch skupinách.

Súbor „X“ : Odsúdení zaradení do stredného stupňa stráženia, dif. skupiny B .

Súbor „Y“ : Odsúdení zaradení do maximálneho stupňa stráženia, dif. sk. C.

Tab.č. 12 : častot' udeľovaných odmien z pohľadu odsúdených

Por. č.	Druhy najčastejších odmien	%		
		X	Y	Spolu
1.	Pochvala	72	88	80
2.	Mimoriadne povolenie návštevy	15	7	11
3.	mimoriadne povolenie telefonického volania,	13	5	09
4.	finančná odmena	-	-	-
5.	mimoriadne voľno na opustenie ústavu.	-	-	-

Z uvedených výsledkov vyplýva, že v súbore X aj Y odsúdení uvádzajú ako najčastejšiu odmenu pochvalu. Svedčí to o tom, že pochvala má u odsúdených vysokú účinnosť a jej motivačná sila tkvie v možnosti zvyšovania šancí odsúdených podať si žiadosť o zmenu spôsobu výkonu trestu preradením do nižšieho stupňa stráženia. V súbore Y je z pohľadu odsúdených menšia frekvencia odmeňovania vo forme mimoriadenho povolenia návštevy alebo telefonovania.

Je to dané nižšou úrovňou extamurálnych väzieb a slabšou sociálnou situáciou ovplyvňujúcou možnosť čerpať finančné prostriedky na telefón. Vychovávatelia rozdiely reflektujú aj v udeľovaní odmien. **Tu sa prejavil diferencovaný prístup vychovávateľov pri uplatňovaní kompetencie disciplinárnej právomoci.**

Tab.č. 13 : Posúdenie preferencií trestov odsúdenými

Por. č.	Druhy trestov	%		
		X	Y	spolu
1.	Pokarhanie	83	56	69,5
2.	zákaz najviac dvoch nákupov potravín, vecí osobnej potreby a iných vecí okrem základných a ďalších potrieb osobnej hygieny a základných potrieb na korešpondenciu,	10	7	8,5
3.	zákaz telefonického volania až na dobu troch mesiacov	4	3	3,5
4.	umiestnenie do uzavretého odd. v mimo pracovnom čase až na 20 dní	3	13	8
5.	Celodenné umiestnenie do uzavretého odd. až na 20 dní mesiacov	0	21	10,5

Z uvedených výsledkov v tabuľke vyplýva, že vychovávatelia pristupujú k ukladaniu trestov v jednotlivých súboroch taktiež diferencovane. V súbore X je najčastejšie ukladaným trestom pokarhanie, čo je jedna z najmiernejších foriem trestu a poukazuje na pozitívne vzťahy a požívanie neformálnej- prirodzenej výchovnej autority vychovávateľmi. V súbore Y je najčastejšie ukladaným trestom umiestnenie do uzatvoreného oddelenia, čo poukazuje na zložitost' vzťahov, náročnosť výchovnej práce a nutnosť uplatňovania disciplíny. **Vychovávatelia sú nútení využívať formálnu autoritu plynúcu z ich pozície.** Umiestnenie do uzavretého oddelenia v mimopracovnom čase ukladajú vychovávatelia odsúdeným, ktorí sú zaradení do práce. .

Tab.č. 14 : Posudzovanie náročnosti v prístupe vychovávateľa pri uplatňovaní disciplíny z pohľadu odsúdených

Por. č.	Miera náročnosti	%		
		X	Y	spolu
1.	Veľmi náročný	36	60	48
2.	Primerane náročný	64	40	52
3.	Málo náročný	-	-	-

Údaje v tabuľke naznačujú, že v porovnaní s vyjadrením vychovávateľov, ktorí sú v prevažnej väčšine presvedčení o primeranej náročnosti pri uplatňovaní disciplíny, odsúdení sa k tejto položke vyjadrili značne rozdielne, hlavne čo sa týka súboru Y, kde 60% respondentov bolo toho názoru, že vychovávateľ je veľmi náročný. V súbore X bolo toho istého názoru 34% respondentov. Tieto údaje sú určené subjektívnym vnímaním odsúdených voči prístupu vychovávateľov k nim. Výsledok je tiež pravdepodobne do istej

miery determinovaný rozdielnymi podmienkami výkonu trestu z pohľadu vnútornej diferenciacie danej zákonom 475/2005 v zn. zák. 93/2008 Z.z. o VTOS, ktorú sme popisovali v samostatnej kapitole našej práce.

Tab.č. 15 : Posudzovanie prístupu vychovávateľa pri riešení osobných problémov odsúdených.

Por. č.	Prístupy vychovávateľa	%		
		X	Y	Spolu
1.	Zaujíma sa o problémy, vie ich pochopiť a pomáha mi ich riešiť	64	46	55
2.	O problémy sa zaujíma, vypočuje si ich, no v skutočnosti nič neurobí	26	40	33
3.	Nezaujíma sa o moje problémy	10	14	12

Vzhľadom na údaje nachádzajúce sa v tabuľke môžeme konštatovať, že u odsúdených v celkovej väčšine prevládal názor, že vychovávateľ sa o ich problémy zaujíma, vie ich

pochopiť a aj z ich pohľadu im ich pomáha riešiť. V súbore X je badateľná vyššia miera spolupráce ako v súbore Y. Výsledky uvedené v tabuľke jednoznačne ukazujú, že vychovávateľ vystupuje vo vzťahu k odsúdeným ako **facilitátor** a snaží sa vystupovať a vplývať aj ako prirodzená autorita.

Tab.č. 16 : Posúdenie vzťahu medzi vychovávateľom a odsúdeným z pohľadu odsúdených

Por. č.	Úrovne vzťahu	%		
		X	Y	Spolu
1.	Veľmi dobrý	20	-	10
2.	Rešpektujem ho vo všetkých požiadavkách	24	20	22
3.	Dobrý, bez konfliktov	46	40	43
4.	Formálny	10	34	22
5.	Nemáme dobrý vzťah, skôr naopak	-	6	3

Celkovo najvyšší počet respondentov posúdil vzťah s vychovávateľmi ako dobrý bez konfliktov, v čom sa s vychovávateľmi v podstate zhodujú. 6% odsúdených však uvádza, že s vychovávateľom nemajú dobrý vzťah, skôr naopak. Takisto viac respondentov z radov

odsúdených označilo svoj vzťah k vychovávateľom ako formálny. V porovnaní s údajmi v tabuľke, ktorá sa týkala vychovávateľov, nachádzame v odpovediach odsúdených určité rozdiely, hlavne čo sa týka súboru Y. Naopak v súbore X 20% respondentov vníma vzťah k vychovávateľom ako veľmi dobrý. Stredne vysoký počet respondentov posudzuje vzťah k vychovávateľovi ako vzťah založený na rešpektovaní jeho požiadaviek. Z toho vyplýva, že odsúdení celkovo rešpektujú autoritu vychovávateľov a vo väčšine prejavujú záujem na utváraní pozitívnych vzťahov s nimi.

Tab.č. 17 : Posudzovanie preferencií postupov pri uplatňovaní disciplíny

Por. č.	Preferencie vychovávateľa	%		
		X	Y	Spolu
1.	Viac udeľuje odmeny	76	46	61
2.	Viac ukladá tresty	24	54	39
3.	Neviem posúdiť	-	-	-

Z výpovedí odsúdených uvedených v tabuľke vyplýva, že v celkovej miere vychovatelia viac preferujú udeľovanie odmien pred ukladanie trestov. Z uvedeného môžeme konštatovať, že **vychovatelia sa snažia pozitívne regulovať správanie odsúdených** a represívne opatrenia používajú väčšinou pri práci s odsúdenými v súbore Y, kde sa stretávajú častejšie a so závažnejšími porušeniami noriem ÚP a PVTOS. To, že odsúdení uvádzajú v dotazníku, že vychovatelia viac ukladajú tresty ako odmeňujú, plyní aj z ich osobnej percepcie svojej situácie vo výkone trestu a nekritického hodnotenia svojho správania sa počas výkonu trestu. V tejto skupine odsúdených je niekedy bohužiaľ trest jediným spôsobom presadzovania autority, ktorému niektorí odsúdení rozumejú. Napriek tomu takmer polovica s týchto odsúdených si myslí, že vychovateľ viac preferuje odmeny, čo je veľmi povzbudivý údaj.

Zaujímavým detailom je fakt že všetci odsúdení sa vyjadrili k uvedenej položke jednoznačne, nikto nevyužil alternatívu „neviem posúdiť“. Z uvedeného sa možno domnievať, že odsúdení nemajú problém vyjadriť svoje názory v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody.

Tab.č. 18 : Vnímanie osobnosti vychovávateľa odsúdenými (z axiologického pohľadu)

Por. č.	Alternatívy odpovede	%		
		X	Y	spolu
1.	Áno, je pre mňa vzorom, chcel by som byť raz ako on	34	14	24
2.	Je mi jedno, aký je	36	46	41
3.	Nie je pre mňa vzorom	30	40	35

Ako k ideálu a vzoru sa najväčšia skupina respondentov voči vychovávateľovi **vyslovila ľahostajne.**

Je to dané preferenciou iných vzorov v ich živote a tento údaj súvisí aj s hierarchiou hodnôt odsúdených. Pre takmer štvrtinu zo všetkých respondentov je vychovávateľ vzorom, kde väčšina z nich uvádzala za vzor **spôsob komunikácie**, riešenia problémov, všeobecný prehľad, **ochotu poradiť** a podobne. V súbore Y 14% respondentov za vzor uvádzalo prevažne ochotu poradiť a pomôcť ale aj upravený zovňajšok, či **domnelé materiálne bohatstvo**. V súbore Y sa najvyšší počet respondentov vyjadril, že vychovávateľ nie je pre nich v ničom vzorom a takmer polovica v tejto otázke ľahostajných a 35% v oboch súboroch vo vychovávateľovi nevidí svoj vzor. Keďže ide o osoby viac či menej psychosociálne a kriminálne narušené, vyjadruje tento údaj aj určitý stupeň frustrácie zo svojej životnej situácie vo vzťahu k ideálom a vzorom. Celkovo však môžeme konštatovať, že vychovávateľa bývajú z rôzneho uhlu pohľadu vzorom pre pomerne vysoký počet odsúdených.

Tab.č. 19 : Posúdenie úrovne strachu odsúdených z vychovávateľov

Por. č.	Miera strachu	%		
		X	Y	Spolu
1.	Áno, bojím sa vždy, keď sa objaví vo dverách	-	10	5
2.	Mám strach len keď zvýši hlas	20	20	20
3.	Nemám strach, lebo mu dôverujem	70	44	57
4.	Nemám strach, je mi ľahostajný	10	26	18

Vzhľadom k údajom uvedeným v tabuľke môžeme konštatovať, že prevažná väčšina respondentov z radov odsúdených nemá z vychovávateľov strach a vychovávateľa požívajú u odsúdených istú dôveru. Svedčí to o snahe vytvárať pozitívnu atmosféru a klímu vo výchovných kolektívoch odsúdených. Vysokú mieru strachu z vychovávateľa uviedlo iba 10% respondentov zo súboru Y a možno ju odôvodniť vplyvmi rôzneho stupňa

a typu narušenia osobnosti. 26% respondentov v súbore Y uviedla ľahostajnosť a nebojácnosť z tohto pohľadu.

Tento údaj môže byť do istej miery pre vychovávateľov **varovaním** a do istej miery vyjadrovať potenciálnu agresivitu, ale môže tiež odrážať subjektívne vnímanie reality odsúdenými a nekritickú seba-percepciu.

Tab.č. 20 : Posúdenie konatívnej stránky osobnosti vychovávateľa z pohľadu odsúdených

Por. č.	Označenie správania	%		
		X	Y	Spolu
1.	Priateľské	74	40	57
2.	Otcovské	10	10	10
3.	Ľahostajné (bez záujmu)	10	34	22
4.	Nadradené, vodcovské	6	10	8
5.	Nepriateľské, arogantné	-	6	3

Z údajov uvedených v tabuľke vyplýva, že najviac respondentov z radov odsúdených označuje správanie vychovávateľov ako priateľské. V súbore X ide o prevažnú väčšinu, no v súbore Y ide o menej ako polovicu respondentov s týmto vyjadrením. Tento stav je daný rozdielnosťou súborov, v ktorých je spektrum odsúdených značne odlišné z pohľadu kriminálneho, psychického a sociálneho narušenia jedincov. Z rovnakého dôvodu označilo 6% správanie vychovávateľa ako nepriateľské a arogantné a 10% ako nadradené a vodcovské. Odsúdení v súbore Y bývajú často vo výkone trestu frustrovaní, mávajú výkyvy nálad a sú viac **citovo oplošteni**.

Z tohto dôvodu je aj ich vzťah k vychovávateľom chladnejší a správanie vychovávateľov môžu vnímať ako nepriateľské alebo ľahostajné, o čom svedčí vyjadrenie 34% respondentov zo súboru Y.

Preferencia noriem ústavného poriadku, ktoré by boli odsúdení ochotní plniť aj v občianskom živote . (odsúdení sa mali vyjadriť svojimi slovami)

31% respondentov z radov odsúdených v súbore X uvádzala, že po prepustení z výkonu trestu sa bude v civilnom živote snažiť príkladne a svedomito plniť svoje pracovné povinnosti, čím vyjadrili snahu sa v civilnom živote zamestnať. Ďalej často uvádzanou normou bolo slušné a ohľaduplné správanie sa k ostatným členom spoločnosti, 29%.

V súbore Y bolo najčastejším predsavzatím vyhýbanie sa konfliktom v medziľudských vzťahoch, (19%) vyhýbanie sa požívaniu alkoholických nápojov, (11%). 10% respondentov uviedli iné normy ako napríklad: nebudú hrať hazardné hry ktoré spôsobili ich finančnú tieseň, pokúsia sa zbaviť závislosti, budú dodržiavať zásady hygieny a čistoty, prejavia snahu po prepustení z výkonu trestu sa slušne a zdvorilo správať k rodinným príslušníkom a na verejnosti

Zo zozbieraných údajov z dotazníkov pre odsúdených vyplynulo, že vychovávatelia sa aj napriek rôznorodému spektru odsúdených a zložitým situáciám, v ktorých sa často ocitnú, snažia na odsúdených pri uplatňovaní disciplíny pôsobiť prevažne z hľadiska dodržiavania **zásady individuálneho prístupu**. Porovnanie výpovedí odsúdených z oboch súborov svedčí o diametrálne odlišných štruktúrach osobností odsúdených v týchto skupinách. Preto sú vychovávatelia nútení pri uplatňovaní disciplíny dôsledne vyžadovať plnenie všeobecne záväzných a interných noriem, ale postupovať *diferencovane*, čo je podmienkou efektívnej výchovnej práce s odsúdenými s ohľadom na individualitu odsúdených. **Môžeme preto vysloviť opodstatnený názor, že hypotéza číslo 2 sa nám potvrdila.**

5.3.3 Rozbor údajov získaných štúdiom obsahu textových dokumentov.

V našom prieskume sme tiež *predpokladali*, (v tretej hypotéze) že napriek štruktúre osobností odsúdených a rôznemu rozsahu ich psychosociálneho a emocionálneho narušenia vychovávatelia v celkovej miere pri uplatňovaní disciplíny využívajú viac vplyvy odmeňovania ako represívne spôsoby regulácie správania sa odsúdených.

Metódou analýzy obsahových dokumentov sme zisťovali počty udelených odmien a uložených trestov z osobných spisov odsúdených zaradených v strednom a maximálnom stupni stráženía a diferenciačných skupinách „B“ a „C“ .

Súbor X : 50 odsúdených zaradených do stredného stupňa stráženía - dif. sk. „B“

Súbor Y : 50 odsúdených zaradených do maximálneho stupňa stráženía - dif. sk. „C“

Zozbierané údaje sme roztriedili do nasledujúcich tabuliek :

Tab.č. 21 : Početnosti odmien udelených v súbore X za polrok 2011.

Mesiac / Druh odmeny	I	II	III	IV	V	VI	Spolu
Pochvala	11	9	5	7	9	9	47
Mimoriadne povolenie návštevy	1	-	1	1	1	-	4
Mimoriadne povolenie telefonického volania	4	5	2	1	2	4	2
Finančná odmena	-	-	1	-	1	-	1
Mimoriadne voľno na opustenie ústavu	1	-	-	1	-	-	0
Spolu odmien							54

Tab.č. 22 : Početnosti trestov uložených v súbore X za polrok 2011.

Mesiac / Druh trestu	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Spolu
Pokarhanie	1	1	1	2	2	1	08
Zákaz tel . volania až na 3mes.	-	-	-	-	-	-	-
Zákaz najviac dvoch nákupov os. potreby	1	-	-	1	-	-	1
Celodenné umiestnenie do uzavretého odd. v mimopracovnom čase	1	-	-		-	-	1
Celodenné umiestnenie do UO	-	-	-	-	-	-	-
Spolu trestov							10

Tab.č. 23 : Početnosti odmien udelených v súbore Y za polrok 2011.

Mesiac / Druh odmeny	I	II	III	IV	V	VI	Spolu
Pochvala	1	2	1	0	2	2	08
Mimoriadne povolenie návštevy	0	-	0	0	0	-	0
Mimoriadne povolenie telefonického volania	0	0	0	0	1	0	1
Finančná odmena	-	-	0	-	0	-	0
Mimoriadne voľno na opustenie ústavu	1	-	-	1	-	-	0
Spolu odmien							09

Tab.č. 24 : Početnosti trestov uložených v súbore Y za .polrok 2011.

Mesiac / Druh trestu	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Spolu
Pokarhanie	2	4	6	4	7	1	24
Zákaz tel . volania až na 3mes.	1	-	-	1	-	-	2
Zákaz najviac dvoch nákupov os. potreby	1	-	-	1	-	-	2
Celodenné umiestnenie do uzavretého odd. v mimopracovnom čase	1	-	-		-	-	1
Celodenné umiestnenie do UO	1	-	3	1	1	2	8
Spolu trestov							37

Tab.č. 25 : Celkový počet odmien pre obe podskupiny súboru odsúdených

Súbor	Početnosti
X	54
Y	09
Spolu odmien	63

Tab.č. 26 : Celkový počet trestov pre obe podskupiny súboru odsúdených

Súbor	Početnosti
X	10
Y	37
Spolu trestov	47

Údaje z tabuliek získané metódou analýzy dokumentov nám priniesli tieto zistenia. Z tabuľky číslo 21 môžeme usúdiť, že u odsúdených v súbore X bola najfrekventovanejšou odmenou v polroku 2011 pochvala, a to v oboch súboroch odsúdených. Z tabuľky číslo 22 možno postrehnúť, že najčastejšou formou trestu v súbore X aj Y bolo pokarhanie. V súbore Y bolo častou formou trestu celodenné umiestnenie do uzavretého oddelenia, čo je vyznačené v tabuľke číslo 24. Celkový počet odmien za uvedené obdobie v tabuľke číslo 25 je v počte 63 udelených odmien a je **vyšší** ako celkový počet uložených trestov v oboch

súboroch, ktorých početnosť je 47 za rovnaké obdobie. Avšak počet uložených trestov v súbore Y je vysoký – až 37, pričom najčastejšou formou týchto trestov bolo pokarhanie a celodenné umiestnenie do uzavretého oddelenia vykazovalo v tomto súbore vysoké skóre. Musíme brať do úvahy, že je to jeden z najtvrdších trestov pre odsúdených. Tento údaj opäť potvrdzuje mimoriadnu náročnosť a obtiažnosť výchovnej práce v interakcii s odsúdenými zaradenými do maximálneho stupňa stráženia a diferenciacnej skupiny C. Vychádzajúc z výsledkov uvedených v tabuľkách môžeme konštatovať, že tieto výsledky navzájom korešpondujú s výsledkami dosiahnutými dotazníkovou metódou. Je zrejmé, že v celkovej miere vychovávatelia vplývajú na odsúdených pri uplatňovaní disciplíny viac na báze odmeňovania ako na báze trestania. Môžeme skonštatovať, že celková vyššia početnosť udeľovania odmien prevažujúca nad celkovou početnosťou ukladania trestov podáva informáciu o tom, že vychovávatelia sa snažia na odsúdených vplývať v duchu pedagogického optimizmu. **Vzhľadom k týmto výsledkom môžeme konštatovať, že hypotéza číslo 3 sa nám potvrdila.**

Zároveň je však nutné pripomenúť, že musíme brať do úvahy rozdielnosť prieskumných súborov z pohľadu spektra odsúdených v jednotlivých skupinách.

5.4 Diskusia

Vzhľadom na fakt, že ÚVTOS a ÚVV Ilava patrí v súčasnej dobe k **najt'azším** ústavom pre odsúdených na Slovensku, mohli sme tiež očakávať, že sa v prieskume dopátrame z výpovedí vychovávateľov aj z výpovedí odsúdených značne **skeptických** zistení. Pri zisťovaní údajov o odmenách a trestoch zo spisových materiálov by sme mohli očakávať vzhľadom na spektrum odsúdených v danom ústave možno vyššie početnosti trestov ako výsledok využívania formálnej autority vychovávateľov. Vzhľadom k náročnosti a mimoriadnej zložitosti výchovnej práce s odsúdenými v ÚVTOS a ÚVV Ilava a podmienkam, ktoré výraznou mierou obmedzujú slobodu jedincov, umiestnených v tomto ústave, sa niektoré zistenia z určitého pohľadu javia ako relatívne optimistické. **Skutočných previnení voči normám** ústavného poriadku a poriadku o výkone trestu však mohlo byť viac, **no je na vychovávateľovi**, ako tieto previnenia posúdi a aké dôsledky voči nim vyvodí. Vzhľadom **k istej korešpondencii** výsledkov získaných dotazníkovou metódou a výsledkov získaných analýzou obsahu dokumentov môžeme hovoriť **o diferencovanom prístupe vychovávateľov pri uplatňovaní kompetencie disciplinárnej právomoci v zmysle aktuálneho zákona o výkone trestu odňatia slobody.**

Údaje uvedené vo všetkých tabuľkách, ktoré znázorňujú utriedené početnosti odmien a trestov, v istej miere korešpondujú s výsledkami získanými dotazníkovou metódou aj z hľadiska konkrétnych odmien a konkrétnych trestov. Z týchto údajov možno usúdiť a vydedukovať snahu vychovávateľov o uplatňovanie disciplinárnej právomoci nie len na základe formálnej autority plynúcej z ich funkcie a statusu, ale aj na báze **neformálnej osobnej autority**, ktorú aj napriek zložitým a náročným podmienkam musia neustále upevňovať a rozvíjať. Výsledky z prieskumu týkajúce sa **súboru X** naznačujú **vyššiu mieru spolupráce** a participácie na stanovených programoch zaobchádzania odsúdených s vychovávateľom a **ochoty** plniť normy ústavného poriadku a ÚVTOS. Môžeme usúdiť, že vychovávateľ je tu s pohľadu prirodzenej výchovnej autority a statusu viac v popredí a sociálna klíma v kolektívoch tohto súboru je priaznivejšia ako v kolektívoch **súboru Y**. **Ak však porovnáваме údaje** početností, pochvál a trestov v jednotlivých podskupinách odsúdených zvlášť, vidíme, že vychovávatelia pristupujú k uplatňovaniu kompetencie disciplinárnej právomoci **diferencovane**, zohľadňujúc diametrálne odlišné štruktúry kolektívov z hľadiska vlastností jednotlivcov v daných súboroch – ich rozdielneho stupňa

a typu emočionálneho a psychosociálneho narušenia a tiež rozdielnosti ich kriminálneho pozadia. Časté prejavy negatívneho správania sa a konania odsúdených v súbore Y, ktoré sa odrazili vo vysokej početnosti trestov uložených odsúdeným v tejto podskupine, pramienia jednak zo samotného narušenia osobností jedincov v tomto súbore, značného oploštenia v citovej oblasti, no môžu do určitej miery prameniť aj z **anómie**. Ide o termín, ktorý definoval E. Durkheim (in : Zvesti, 2003 č.6-7, s.9) a používa sa na označenie spoločenskej situácie, ktorú možno charakterizovať nepomerom medzi zvýšenými nárokmi na životnú úroveň a obmedzenými najmä materiálnymi možnosťami. Keďže odsúdení v súbore Y majú obmedzené možnosti materiálneho zabezpečenia (t.j. znížená možnosť zamestnania v ústave z bezpečnostných dôvodov a z dôvodu neschopnosti zvládať prácu na požadovanej kvalitatívnej úrovni) a sú **výrazne materiálne orientovaní**, majú rozvrátený hodnotový systém, logicky sa tento jav odrazil aj v ich postojoch k plneniu noriem väzenského poriadku, v správaní vystupovaní a v konaní. Výchovné problémy v tomto súbore môžu prameniť tiež z toho, že jeho členovia konajú viac s ohľadom na očakávania iných odsúdených, než s ohľadom na očakávania vychovávateľov. Pre vychovávateľa z toho vyplýva nutnosť neustále a sústavne vplývať na odsúdených a zo svojej pozície uplatňovaním zákonných kompetencií a disciplíny regulovať ich správanie a konanie.

Z výsledkov prieskumu tiež vyplýva, že vychovávatelia musia pre zachovanie štandardných procesov a efektívnosti výchovnej práce veľmi dôsledne vyžadovať plnenie platných noriem v prostredí výkonu trestu odňatia slobody. Uvedomujú si fakt, že používanie trestov pri plnení zásad náročnosti a primeranosti výchovného pôsobenia je síce nepríjemné a často stresujúce pre obe strany, no môže zastaviť nevhodné správanie až protiprávne konanie odsúdených, a prinášať v rámci možností žiaduce výsledky v možnom resocializačnom procese. **Bolo by však pedagogickým omylom, sa domnievať, že len menením intenzity represii môžeme dosiahnuť zmeny osobnosti a interiorizácie želaných hodnôt.** Preto je účinok výchovného pôsobenia závislý aj od utvárania a upevňovania osobnej autority vychovávateľa. **Vzhľadom k vyššie uvedeným faktom sa môžeme oprávnene domnievať, že zo stanovených hypotéz v našej prieskumnej práci sa nám hypotéza číslo 1 potvrdila čiastočne a hypotézy číslo 2 a 3 sa potvrdili aj z pohľadu využitia oboch dominantných metód, ktoré sme v našom prieskume aplikovali.**

Použitie jednotlivých druhov metód v našom prieskume sa nevylučovalo ale výsledky, údaje a zistenia získané jednou metódou **umocňovali** výsledky, údaje a zistenia získané druhou metódou a naopak.

5.5 Odporúčania pre pedagogickú prax

Jedným z ukazovateľov postavenia, autority vychovávateľov a úrovne uplatňovania kompetencií, akou je disciplinárna právomoc v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody sú vzájomné vzťahy a ich kvalita, preferencie štýlov výchovy a vplyvov pri regulovaní správania odsúdených a profesionálny, diferencovaný prístup k odsúdeným. O miere účinnosti vychovávateľovho vplyvu rozhodujú osobnostné kvality, najmä odborné, pedagogické, mravné a organizátorské. Sú dôležité, aby odsúdení uznávali vedúcu úlohu a funkciu vychovávateľa, ktorý má, ako sme zistili, nie len formálnu, ale aj prirodzenú autoritu. Pre zefektívnejšie výchovnej práce uvádzame nasledovné odporúčania :

1. **Odporúčame**, aby vychovávatelia naďalej dôsledne a diferencovane s ohľadom na individualitu odsúdených vyžadovali od nich dodržiavanie základných požiadaviek ústavného poriadku, zdvorilosti, slušného správania a vážneho prístupu k plneniu svojich povinností.
2. **Odporúčame**, aby sa vychovávatelia snažili o hlbšiu a dôvernejšiu komunikáciu s odsúdenými najmä v maximálnom stupni stráženia a diferencovanej C a naďalej pristupovali k odsúdeným tak, aby zachovávali svoju vážnosť ale aj dôstojnosť odsúdených.
3. **Odporúčame**, aby vychovávatelia prejavovali snahu a aktivitu v procese poznávania jednotlivcov vo svojich výchovných kolektívoch a ich reakcií v disciplinárnych procesoch.
4. **Odporúčame**, aby vychovávatelia sebavzdelávaním a sebazdokonaľovaním a následne odborným zaobchádzaním s odsúdenými sústavne utvárali a upevňovali svoj status a autoritu.

5. **Odporúčame**, aby vychovávatelia pravidelne hodnotili svoju prácu, pôsobenie a vplyv na odsúdených z hľadiska sebareflexie a boli otvorení konštruktívnej kritike svojich nadriadených alebo kolegov.

6. **Odporúčame**, aby vychovávatelia úzko spolupracovali s ostatnými členmi väzenského personálu, najmä ústavným psychológom a referentami režimu a boli ústretoví k ich návrhom a pripomienkam, týkajúcich sa výchovnej práce.

7. **Odporúčame**, aby v spolupráci s ústavným psychológom metódami tréningu vychovávatelia zvyšovali úroveň svojej percepcie vo vzťahu k možnosti včas rozpoznať vytváranie nebezpečných a vyhrotených situácií a predvídať tak hroziaci konflikt, čo umožní predchádzať vzniku mimoriadnych udalostí.

6. Záver

Ústav na výkon trestu odňatia slobody **nie je izolovaný** od okolitého sveta, akoby sa mohlo zdať. Na procesy výchovy, efektivitu a kvalitu práce majú vplyv jednak zmeny prebiehajúce v našej spoločnosti, prostredie, v ktorom vychovávatelia pracujú, ale aj spektrum odsúdených, s ktorými prichádzajú do styku, a ktorí sú tiež poznačení podmienkami a spoločenským prostredím, z ktorého do výkonu trestu odňatia slobody prišli.

V našej diplomovej práci sme sa snažili upozorniť na súčasné poňatie osobnosti vychovávateľa, jeho statusu a uplatňovania zákonných kompetencií jeho autority a pozornosť sme sústredili na jej obsahové vymedzenie, kde sme sa opierali o súčasné poznatky, nachádzajúce sa v odbornej literatúre. Pozornosť sme tiež venovali vzťahu osobnosti vychovávateľa jeho postavenia a autority k disciplíne, výchovným štýlom a poznatky z odbornej literatúry sme sa snažili dávať do súvisu s podmienkami vo výkone trestu odňatia slobody a hľadali sme analógie v bežnom edukačnom prostredí.

Tiež sme charakterizovali osobnosť vychovávateľa vo výchovnom procese z hľadiska požiadaviek na jeho odbornú úroveň ale aj morálno – vôľové a osobnostné kvality, ktoré sme dávali do súvisu s požiadavkami na osobnosť vychovávateľa v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody a v ďalších kapitolách sme sa upriamovali na utváranie autority vychovávateľa v podmienkach výkonu trestu na jeho štýly výchovy, utváranie klímy vo výchovných kolektívoch a tiež na uplatňovanie zákonných kompetencií v zmysle disciplinárnej právomoci a ďalších, vo výchovnej realite a dávali sme informácie, ktoré sme získali štúdiom odbornej literatúry do súvisu vo vzťahu postaveniu vychovávateľa, k jeho autorite. V našej práci sme sa ďalej zaoberali výchovou k disciplíne v podmienkach výkonu trestu odňatia slobody, pričom sme vychádzali z podstaty a účelu výkonu trestu odňatia slobody, zohľadňujúc diferenciaciu odsúdených ako podmienku výchovy k disciplíne. Ďalej sme v teoretickej časti uvádzali a popisovali možnosti regulovania správania a konania odsúdených formou odmien a trestov a režimovým ovplyvňovaním. Tiež sme uviedli možnosti a rôzne druhy foriem zaobchádzania s odsúdenými vo výkone trestu odňatia slobody. Cieľom prieskumu v našej diplomovej práci bolo načrtnúť úroveň sociálnych vzťahov medzi vychovávateľom a odsúdenými z hľadiska osobnosti vychovávateľa a disciplinárnych procesov, poukázať na náročnosť práce a nutnosť diferencovaného prístupu pri uplatňovaní kompetencií z hľadiska rozdielnosti štruktúr

osobností odsúdených. Podarilo sa nám postrehnúť určité rozdiely v chápaní uplatňovania kompetencie disciplinárnej právomoci vo výpovediach vychovávateľov a vo výpovediach odsúdených. Tieto rozdiely sú podmienené **subjektívnym uhlom pohľadu a polarizáciou rolí v disciplinárnych procesoch**. Výchovné štýly, preferencie, odmeňovania a trestania závisia od súdom nariadeného spôsobu výkonu trestu v jednotlivých skupinách odsúdených, od zloženia výchovných kolektívov a vlastností odsúdených v nich, no ako sme zistili v nemalej miere aj od **osobnosti vychovávateľa, jeho statusu, authority, skúseností, pedagogickej kompetencie a odbornosti ako aj objektívneho posudzovania edukačnej reality**. V našom prieskume sme dospeli k zisteniam, že vychovávateľ okrem požívania formálnej authority plynúcej zo svojho postavenia a funkcie musí k odsúdeným pristupovať pri uplatňovaní disciplíny aj ako **autorita výchovná**. To znamená, že vychovávateľa aj v takých podmienkach ako je výkon trestu v ÚVTOS a ÚVV Ilava a pri práci s odsúdenými, ktorí sú značne psychosociálne a emocionálne narušení, si musia uvedomiť, že v prvom rade sa vo výchove musia prejavovať **ľudsky**. Súvisí to aj s trendom **humanizácie** väzenia a penitenciárneho zaobchádzania v Európe. No v tejto náročnej práci si vychovávateľa uvedomujú **potencionálne nebezpečenstvá** zo strany odsúdených, preto sa musia neustále snažiť o hlbšie poznávanie vlastností a celkového charakteru odsúdených, aby mohli predvídať ich reakcie hlavne v disciplinárnych procesoch. V prieskume sme si tiež potvrdili náš predpoklad, že vychovávateľa musia k odsúdeným pristupovať diferencovane s ohľadom na štruktúru a individualitu ich osobnosti, stupeň psychosociálneho a emocionálneho narušenia a **pri regulovaní správania odsúdených vyberať také formy a postupy, ktoré budú účinné a budú vykazovať adekvátnu indikáciu pre konkrétny prípad**.

Dospeli sme tiež k zisteniu, že aj napriek náročným podmienkam vo výchovnej realite v ÚVTOS a ÚVV Ilava sa vychovávateľa snažia aj na týchto odsúdených vplývať v duchu pedagogického optimizmu a pri uplatňovaní disciplíny utvárať svoju autoritu viac využívaním pozitívneho vplyvu odmeňovania ako vplyvu represívnych postupov vo forme trestania. Ak vychovávateľa zároveň použijú vplyv prirodzenej authority svojej osobnosti v kombinácii s individuálnym – diferencovaným prístupom k odsúdeným, môžu následky trestov zmierniť. Táto práca nemá končiť ako uzavretá, ale by mala nabádať ku skúmaniu a úvahám o danej problematike v ďalších možných smeroch.

Zoznam použitej literatúry a bibliografické odkazy

- BELZ, H. - SIEGRIST, M.:** *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. Praha: Portál, 2001. 376 s. ISBN 80-7178-479-6
- CAPRARA, G.V. - CERVONE, D.:** *A conception of personality for a psychology of human strengths: Personality as an agentic, self-regulating system*. In: L.G. Aspinwall & U.M, 2003.
- CZAPOW, C., JEDLEWSKI, S.:** Resocializační pedagogika, Praha SPN 1981
(prekl. Prof. Dr. František Kábele a kol.) s.208
- ČAVAROVÁ, J.:** Zodpovednosť a postavenie vychovávateľa, In : Zvesti č.5/1998 s.7
- DEWEY, J.:** Americká pragmatická pedagogika, Praha: SPN, 1991, 132 s.
ISBN 80-04-20715-4
- ĎURIČ, L.:** 1977 s.307 In : Vališová, A.: Autorita jako pedagogický problém,
Praha, Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-624-4
- FÁBRY, A., NOVÁK, I.:** Základy penológie. Bratislava, Vydavateľské oddelenie
Právnickej fakulty UK 1995, ISBN 80-7160-079-2
- FICO, R., KUPCOVÁ, Z.:** Ako podávať s'ťažnosti na európsky súd pre ľudské práva. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Bratislava, Bedeker – Slavakia, s.r.o. 1999, ISBN 80-967983-4-0
- FOUCAULT, M.:** Dozerať a trestať – Zrod väzenia, Bratislava, Kaligram, 2000,
310 s., ISBN 80-7149-329-5
- GRIZIVATZ, S.C.:** Rodičovská autorita, Praha: Portál, 2002, s. 63,82, ISBN 80-7178-676-4
- HELUS.:** 1982 s.136 In : Kosová, B.: Rozvoj osobnosti žiaka, Prešov, Rokus, 2000,
ISBN 80-968452-2-5
- HELUS, Z.** Jak dál ve vzdělávání učitelů? In *Pedagogika*, 1995, 45 (2), s. 105-109.
- KALIŠ, M.:** Základy pedagogiky režimového ovplyvňovania, In : Metodické listy č.2,
1986, Bratislava, MS SSR Správa ZNV, s.7,27,28
- KASÁČOVÁ, B. - KOSOVÁ, B.:** Európske trendy a slovenský prístup k tvorbe učiteľských kompetencií a spôsobilostí ako východisko k profesijným štandardom. In *Pedagogické rozhľady*, 2007, 16 (3), s. 1-6.
- KLUČKA, J.:** Vnútoraná diferenciacia odsúdených na VVTOS, Bratislava, PFUK,
Katerdra sociálnej práce, 1998, /Diplomová práca/

KOLEKTÍV AUTOROV : Výchova a vzdelávanie dospelých – ANDRAGOGIKA –
terminologický a výkladový slovník – 7. zväzok edície, s.53

KOLEKTÍV AUTOROV : Pedagogická encyklopédia Slovenska. Veda vydavateľstvo
SAV: Bratislava, 1984, s.188

KOMENSKÝ, J.: Veľká didaktika.Bratislava: SPN, 1991, s.210

Koncepcia profesijného rozvoja učiteľov v kariérovom systéme (návrh). 2007.
[online]. [Cit.2008-01-11].

Dostupné na:<<http://www.minedu.sk/index.php?lang=sk&rootId=189>>

**Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 -
20 rokov** (projekt "MILÉNIUM"). 2000. [online]. [Cit.
2005-09-18]. Dostupné na: <[http://www.minedu.sk/DaA/
ZVaVzdel/VaVSR/milenium.rtf](http://www.minedu.sk/DaA/ZVaVzdel/VaVSR/milenium.rtf)>

KORTHAGEN, F. A. J.: In search of the essence of a good teacher: Towards a more
holistic approach in teacher education. *Teaching and Teacher
Education*, 2004, 20 (1), s. 77-97.

KORMENDY, R.: Analýza a charakteristika odsúdených na výnimočný trest odňatia
slobody a ich postoje k výkonu trestu, Nitra, PFUKF, Katedra
pedagogiky, 2002, /Diplomová práca/

KORMENDY, R.: Analýza a charakteristika a diferenciacia odsúdených na
výnimočný trest odňatia slobody, Nitra, PFUKF, Katedra
pedagogiky, 2003, /Rigorózna práca/

KOSOVÁ, B.: Rozvoj osobnosti žiaka, Prešov, Rokus, 2000, 122 s., ISBN 80-968452-
2-5

KYRIACOU, CH.: Kľúčové dovednosti učiteľa, Praha, Portál, 1996, s.79, ISBN 80-
7178-022-7

LANGOVÁ, M., VACÍNOVÁ, M.: Jak se to chováš ?!, Praha, Empatie, 1994, 83 s.,
ISBN 80-901618-5-5

MÁČEK, Š.: Analýza úrovne morálneho stavu a služobnej disciplíny príslušníkov
ÚVTOS Nitra – Chrenová, In : Zvesti č.6-7/2003, s.6-9

MAKARENKO, A.S.: Obecné problémy theorie pedagogiky, Praha: SPN, 1954, s.27

MATĚJČEK, Z.: Po dobrém nebo po zlém?, Praha: Portál, 2000, s.26, ISBN 80-7178-
486-9

OBST, O.: Učitel ve výuce. In: OBST, O.; KALHOUST, Z. et. al.: *Školní didaktika*.
Praha: Portál, 2002, s. 92-120. ISBN 80-7178-253-X

- OLIVAR, R.R.:** Etická výchova, Orbis Pictus Istropolitana 1992, s.192-193, ISBN 80-7158-001-5
- PASCH, M., LANGEROVÁ, M. G. :** Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině, Praha, Portál, 1998, s. 13, ISBN 80-7178-927-4
- PETTY, G.:** Moderní vyučování, Praha, Portál, 1996, s.76, ISBN 80-7158-036-7
- PRŮCHA, J.- WALTEROVÁ, E.- MAREŠ, J.:** Pedagogický slovník, Praha, Portál, 1995, 292 s., ISBN 80-7178-029-4
- PRŮCHA, J.:** Učitel – Současné poznatky o profesi, Praha, Portál, 1996, s.52, ISBN 80-7178-621-7
- PRŮCHA, J.:** *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997, 495 s. ISBN 80-7178-170-3
- ROTTEROVÁ, B.:** Kázeň a problematika jejího vytváření.Praha,UK, 1973, 22 s.
- ROZKAZY MINISTERSTVA SPRAVODLIVOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY (RMS)**
- ROZKAZY GENERÁLNEHO RIADITEĽA ZBORU VAZENSKEJ A JUSTIČNEJ STRÁŽE SOVENSKEJ REPUBLIKY (RGR)**
- RYS, S.:** Hospitace v pedagogické praxi, Praha, SPN 1988, s.41
- SEVERE, S.:** Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly, Praha, Portál, 2000, ISBN 80-7178-368-4
- ŠVEC, Š.:** 1995 s.140 in : Kosová B. : Rozvoj osobnosti žiaka, Prešov, Rokus 2000, ISBN 80-968452-2-5
- ŠVEC, Š. a kol.:** Metodológia vied o výchove, Bratislava, IRIS, 1998, ISBN 80-88778-73-5
- TRESTNÝ ZÁKON** – Zákon č. 140/1961 Zb., v znení neskorších predpisov
- TUREK, I.:** *Kľúčové kompetencie*. Bratislava: MPC, 2003, 40 s. ISBN 80-8052-174-3
- TUREK, I.:** *Inovácie v didaktike: (príspevok k realizácii projektu Milénium vo vyučovacom procese na základných a stredných školách)*. Bratislava: MPC, 2004, 360 s. ISBN 80-8052-174-3
- VALIŠOVÁ A. A KOL.:** Autorita ako pedagogický problém, Praha 1998, KAROLINUM , 136 s., ISBN 80-7184-624-4
- VAŠUTOVÁ, J.:** Obraz charakteru profese učitele v současnosti. In: *Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum*. Ostrava: ČAPV, 2001, s. 95-99.
- VETEŠKA, J. - TURECKIOVÁ, M.:** *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Portál, 2008, 159 s. ISBN 978-80-247-1770-8

VIŠŇOVSKÝ, L., KAČÁNI, V., a kol.: Základy školskej pedagogiky, Bratislava, IRIS, 2001, 228 s., ISBN 80-89018-25-4

WEINERT, F. E.: Vergleichende Leistungsmessung in Schulen - eine umstrittene Selbstverständlichkeit. In: WEINERT, F. E. (Hrsg.).

ZÁKON O VÝKONE TRESTU ODŇATIA SLOBODY - Zákon č. 475/2005zb. v znení zákona č. 93/2008 Z.z. a zbierky inštrukcií pokynov a smerníc k uvedenému zákonu.

ZELINA, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa, Bratislava, IRIS, 1996, 230 s., ISBN 80-967013-4-7

ZELINA, M.: Sloboda osobnosti, Šamorín, FONTANA, 1995, 135 s., ISBN 80-857001-07-3

ZVESTI ZVJS: č. 6-7/2003, 5/98, 4/97

Zoznam tabuliek

Tabuľka č.1 : Charakteristika odsúdených v „súbore X	53
Tabuľka č.2 : Charakteristika odsúdených v „súbore Y	54
Tabuľka č.3 : Najčastejšie udeľované odmeny vychovávateľov	58
pri uplatňovaní disciplíny	
Tabuľka č.4 : Najčastejšie preferencie trestov pri uplatňovaní	59
disciplíny	
Tabuľka č.5 : Náročnosť vychovávateľov pri uplatňovaní disciplíny	60
Tabuľka č.6 : Vyjadrenie postoja vychovávateľov ku vzťahu	60
medzi nimi a odsúdenými	
Tabuľka č.7 : Posúdenie možností utvárania pozitívnych vzťahov	61
s odsúdenými z výchovného hľadiska	
Tabuľka č.8 : Posúdenie podielu vychovávateľa na utváraní dobrých.....	62
vzťahov	
Tabuľka č.9 : Pociťovanie strachu z odsúdených	62
Tabuľka č.10 : Schopnosť vychovávateľa ovládať svoje konanie.....	63
Tabuľka č.11 : Pociťovanie bezradnosti vychovávateľa pri riešení.....	63
výchovných problémov	
Tabuľka č.12 : Posudzovanie preferencií odmien odsúdenými.....	65
Tabuľka č.13 : Posudzovanie preferencií trestov odsúdenými.....	66
Tabuľka č.14 : Posudzovanie náročnosti v prístupe vychovávateľov	66
pri uplatňovaní disciplíny z pohľadu odsúdených	
Tabuľka č.15 : Posudzovanie prístupu vychovávateľa pri riešení	67
osobných problémov odsúdených	
Tabuľka č.16 : Posudzovanie vzťahu medzi vychovávateľom	67
a odsúdenými s ich pohľadu	
Tabuľka č.17 : Posudzovanie preferencií postupov pri uplatňovaní.....	68
Disciplíny	
Tabuľka č.18 : Vnímanie osobnosti vychovávateľa odsúdenými.....	69

Tabuľka č.19	: Posúdenie úrovne strachu odsúdených z vychovávateľa.....	69
Tabuľka č.20	: Posúdenie konatívnej stránky osobnosti vychovávateľa.....	70
	z pohľadu odsúdených	
Tabuľka č.21	: Početnosti odmien udelených odsúdeným v „súbore X“	72
	za I. polrok 2011	
Tabuľka č.22	: Početnosti trestov uložených odsúdeným v „súbore X“	72
	za I. polrok 2011	
Tabuľka č.23	: Početnosti odmien udelených odsúdeným v „súbore Y“	72
	za I. polrok 2011	
Tabuľka č.24	: Početnosti trestov uložených odsúdeným v „súbore Y“	73
	za I. polrok 2011	
Tabuľka č.25	: Celkový počet odmien udelených pre obe podskupiny	73
	odsúdených za I. polrok 2011	
Tabuľka č.26	: Celkový počet trestov uložených pre obe podskupiny	73
	odsúdených za I. polrok 2011	

Zoznam príloh

Príloha A – dotazník určený pre súbor vychovávateľov	LXXXVII
Príloha B – dotazník určený pre súbor odsúdených	XCII

Dotazník určený pre súbor vychovávateľov

Vek :

Odborné vzdelanie :

Dĺžka penitenciárnej praxe :

Vážený pán vychovávateľ, týmto dotazníkom, ktorý ste dostali, máme zistiť akú úlohu plní vychovávateľ vo výchovných kolektívoch v ÚVTOS. Prosíme Vás každej otázke venujte pozornosť. Dotazník je anonymný a slúži iba ako podklad k vypracovaniu diplomovej práce. Za vyplnenie a Vašu snahu Vám vopred ďakujeme.

1. Označte, ktoré z uvedených odmien najčastejšie udeľujete pri uplatňovaní disciplíny :

- a) pochvalu
- b) mimoriadne povolenie návštevy
- c) mimoriadne povolenie prijať balík
- d) zvýšenie vreckového
- e) finančná odmena do výšky 500,-Sk

2. Označte, ktoré z uvedených trestov najčastejšie ukladáte pri uplatňovaní disciplíny :

- a) pokarhanie
- b) prepadnutie vecí
- c) umiestnenie do uzavretého oddelenia v mimopracovnom čase až do 20 dní
- d) celodenné umiestnenie do uzavretého oddelenia až do 20 dní
- a) zníženie vreckového o 1/3 na dobu 3mesiacov

3. Pri uplatňovaní disciplíny ste : (Zakrúžkujte odpoveď)

- a) veľmi náročný
- b) primerane náročný
- c) málo náročný

4. Označte, aká je úroveň vzťahu medzi vami a odsúdenými :
- a) veľmi dobrý
 - b) odsúdení ma rešpektujú vo všetkých požiadavkách
 - c) dobrý, bez konfliktov
 - d) formálny
 - e) nemám vytvorený žiadny vzťah k odsúdeným
5. Označte, v čom vidíte možnosti utvárania pozitívnych vzťahov s odsúdenými z výchovného hľadiska
- a) v individuálnom prístupe k odsúdeným
 - b) v osobnom príklade
 - c) v utváraní pozitívnej atmosféry a klímy
 - d) v dovoľujúcom štýle výchovy
 - e) v ničom utváranie pozitívnych vzťahov v tomto prostredí nemá zmysel
6. Označte, aký je podiel vychovávateľa na utváraní dobrých vzťahov medzi odsúdenými:
- a) má veľký a významný podiel na vytváraní dobrých vzťahov
 - b) čiastočne ovplyvňuje vzťahy v kolektíve
 - c) nemá žiadny podiel ani záujem na vytváraní dobrých vzťahov
7. Mávate strach z odsúdených ?
- a) mávam a často
 - b) občas, vo vyhrotených situáciách
 - c) nemávam, nikdy
8. Dokážete v konfliktných situáciách kontrolovať svoje konanie ?
- a) áno dokážem, vždy a za každých okolností
 - b) áno dokážem, no sú situácie, kedy sa neovládnam
 - c) nie nedokážem sa ovládať
9. Pociťovali ste niekedy bezradnosť pri riešení problémov ?

- a) nie nepociťoval, vždy sa viem vynásť a poradiť si
- b) občas vo veľmi zložitých situáciách
- c) často pociťujem bezradnosť
- d) nie, lebo postupujem výlučne v zmysle paragrafov ZVTOS a PVTOS
- e) ak sa cítim bezradný,požiadam o pomoc svojich kolegov

10. Napíšte,aké zdroje využívate pri riešení výchovných problémov
s odsúdenými

Dotazník určený pre „Súbor odsúdených“

Vek :
vzdelanie :
stupeň stráženia :
Diferenciačná skupina :

Pri vypracovávaní, prosím, postupujte od jednej položky k druhej a nepreskakujte žiadnu z nich. V pokoji si rozmyšľajte, ktorú odpoveď chcete označiť, aby vystihovala Váš názor. Dotazník je anonymný . Ďakujem za pochopenie a spoluprácu.

1.Označte, ktoré z uvedených odmien najčastejšie udeľuje váš vychovávateľ :

- a)pochvalu
- b)mimoriadne povolenie návštevy
- c)mimoriadne povolenie telefonického volania
- d)finančná odmena
- e)mimoriadne voľno na opustenie ústavu

2. Označte, ktoré z uvedených trestov najčastejšie vám ukladá váš vychovávateľ :

- a) pokarhanie
- b) zákaz telefonického volania na dobu až troch mesiacov
- c) zákaz najviac dvoch nákupov potravín vecí osobnej potreby a iných vecí okrem základných a ďalších potrieb osobnej hygieny a základných potrieb na korešpondenciu.
- d) celodenné umiestnenie do uzavretého oddielu v mimopracovnom čase až na dobu 20 dní
- e) celodenné umiestnenie do uzavretého oddielu až na dobu 20 dní

3. Označte, či váš vychovávateľ pri uplatňovaní disciplíny je :

- a) veľmi náročný
- b) primerane náročný
- c) málo náročný

4. Označte, aký je prístup vášho vychovávateľa k vašim problémom :

- a) zaujíma sa o problémy, vie ich pochopiť a pomáha mi ich riešiť
- b) o problémy sa zaujíma, vypočuje si ich ale v skutočnosti nič neurobí
- c) nezaujíma sa o moje problémy

5. Aký je vzťah medzi vami a vašim vychovávateľom :

- a) veľmi dobrý
- b) rešpektujem ho vo všetkých požiadavkách
- c) dobrý, bez konfliktov
- d) formálny
- e) nemáme dobrý vzťah, skôr naopak

6. Pri uplatňovaní disciplíny váš vychovávateľ :

- a) viac udeľuje odmeny
- b) viac ukladá tresty
- c) neviem posúdiť

7. Je pre vás vychovávateľ príkladom a vzorom ? (Ak áno, uveďte v čom.)

- a) áno je pre mňa vzorom, chcel by som byť raz ako on
- b) je mi jedno, aký je
- c) nie je pre mňa vzorom

8. Máte zo svojho vychovávateľa strach ?

- a) áno, bojím sa vždy keď sa objaví vo dverách
- b) mám strach, len keď zvýši hlas
- c) nemám strach, lebo mu dôverujem
- d) nemám strach, je mi ľahostajný

9. Označte správanie vychovávateľa voči vám ?

- a) priateľské
- b) otcovské
- c) ľahostajné (bez záujmu)
- d) nadradené, vodcovské
- e) nepriateľské, arogantné

10. Ktorú z noriem ústavného poriadku by ste dodržiavali aj v civilnom živote?

Uved'te svojimi slovami...

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Pavol Majerech

Odbor: Andragogika

Forma štúdia: kombinovaná

Rok: 2012

Počet strán bez príloh: 88

Celkový počet strán príloh: 6

Vedúca práce: PhDr. Eva Živčicová, PhD.